

GEÇİCİ KAPAK

*Kapak tasarımı
devam ediyor.*

BİDGE Yayınları

**Sosyal Hizmet Perspektifinden Güncel Konular : Sorun
Analizinden Çözüm Önerilerine V**

Editör: ELİF ÖZLEM ÖZÇATAL

ISBN: 978-625-8995-49-7

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 2026-03-25

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

ÖNSÖZ

Sosyal hizmet disiplini, toplumsal değişimlerin, eşitsizliklerin ve kırılmalıkların en görünür olduğu alanlarda konumlanarak insan onurunu, sosyal adaleti ve hak temelli yaklaşımı merkeze alan bir bilim ve uygulama alanıdır. Günümüz dünyasında artan göç hareketleri, toplumsal çeşitliliğin derinleşmesi, dezavantajlı grupların karşı karşıya kaldığı yapısal sorunlar ve alternatif adalet arayışları, sosyal hizmetin bilgi üretme ve müdahale kapasitesini daha da önemli hale getirmektedir. Bu bağlamda hazırlanan **“Sosyal Hizmet Perspektifinden Güncel Konular: Sorun Analizinden Çözüm Önerilerine V”** başlıklı bu eser, alanın güncel tartışmalarına katkı sunmayı amaçlayan özgün çalışmaları bir araya getirmektedir.

Kitap, sosyal hizmet alanının güncel ve birbiriyle ilişkili temel konularını bütüncül bir perspektifle ele almaktadır. Bu bağlamda, adalet anlayışının cezalandırıcı yaklaşımlardan onarıcı modellere doğru dönüşümüne paralel olarak, sosyal hizmet öğrencileri ve mezunlarının bu kavrama ilişkin farkındalık ve algı düzeyleri incelenmekte; mesleki eğitim süreçlerinin içerik ve yönelimlerine dair önemli çıkarımlar sunulmaktadır. Bununla birlikte, göç olgusunun çocuklar üzerindeki etkileri eğitim bağlamında değerlendirilmekte; öğretmen deneyimleri üzerinden göçmen çocukların okula uyum süreçlerinin çok boyutlu yapısı analiz edilerek kapsayıcı eğitim ortamlarının, kültürel farklılıkların yönetiminin ve psiko-sosyal destek mekanizmalarının önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de sosyal hizmet alanında engellilik temalı lisansüstü çalışmaların genel eğilimleri incelenerek akademik bilgi üretiminin yönü ortaya konulmakta; mevcut boşluklar belirlenmekte ve gelecekteki araştırmalar için yol gösterici bir çerçeve sunulmaktadır.

Bu eser, yalnızca sorunların tespitine odaklanmamakta; aynı zamanda çözüm odaklı, eleştirel ve dönüştürücü bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir. Sosyal hizmetin güçlendirme, savunuculuk ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda, farklı toplumsal grupların ihtiyaçlarına duyarlı politikaların geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, sürecin her aşamasında desteklerini esirgemeyen BİDGE Yayınevi yetkililerine ve çalışanlarına teşekkür eder; bu çalışmanın sosyal hizmet alanında çalışan akademisyenlere, uygulayıcılara ve öğrencilere faydalı olmasını dilerim.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Elif Özlem ÖZÇATAL

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER

Sosyal Hizmet Öğrencileri ve Mezunlarının Onarıcı Adalet Kavramına İlişkin Farkındalık Ve Algı Düzeylerinin İncelenmesi ..1

NURCAN BULUT, ALİ FUAT ERSOY

Türkiye'de Sosyal Hizmet Alanında Engellilik Konulu Lisansüstü Çalışmalara Genel Bir Bakış 26

MERYEM SALMAN

Göçmen Çocukların Okula Uyum Süreci: Öğretmen Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma 43

TURAN DURAK, ALİ FUAT ERSOY

BÖLÜM 1

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİ VE MEZUNLARININ ONARICI ADALET KAVRAMINA İLİŞKİN FARKINDALIK VE ALGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

NURCAN BULUT¹
ALİ FUAT ERSOY²

Giriş

Toplumların geçirdiği sosyo-ekonomik ve politik evrimler, adalet mekanizmalarına yüklenen anlamların da sürekli bir değişim içerisinde olmasına yol açmaktadır. Tarihsel süreç incelendiğinde; 18. yüzyıl adalet anlayışının temelinde, suçun itirafı ve bu eyleme karşılık gelen sert cezalandırma pratiklerinin yer aldığı görülmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise odak noktası kaymış; suçlunun rehabilitasyon yoluyla ıslah edilmesi ve böylece suçun tekrarlanma riskinin minimize edilmesi öncelikli hedef haline gelmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, 0009-0004-1525-5636

² Prof. Dr. Karabük Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, 0000-0001-7665-6741

Ancak 19. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte, suçla mücadelede başvuru bu geleneksel yaklaşımların toplumsal barışı sağlamada ve suç oranlarını düşürmede beklentileri karşılayamadığı gözlemlenmiştir. Bu yetersizlik, adalet sisteminin merkezine sadece faili değil, suçtan zarar gören mağduru ve onun onarım ihtiyacını yerleştiren onarıcı adalet modellerinin doğuşunu tetiklemiştir (Alkan, 2024). Onarıcı adalet, mağdurun ihtiyacını ve failin sorumluluğunu merkeze alan bir yaklaşım olarak sosyal hizmet uygulamalarında kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda sosyal hizmet öğrencilerinin onarıcı adalet farkındalık düzeyleri, hem mesleki değerlerin hem de adalet anlayışının gelecekteki uygulamalarına yön veren önemli bir araştırma alanı hâline gelmiştir.

Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, sosyal hizmet disiplini içerisinde eğitim alan lisans ve lisansüstü öğrenciler ile bu alandan mezun olmuş profesyonellerin onarıcı adalet kavramına yönelik farkındalık düzeylerini belirlemektir.

Adalet Kavramına Genel Bakış

Adalet, toplumsal düzenin tesisi ve bireyler arası ilişkilerin düzenlenmesinde temel bir ilke kabul edilmektedir. En genel tanımıyla adalet; bireylerin haklarının korunmasını, yükümlülüklerin dengeli dağıtılmasını ve toplumsal ilişkilerde hakkaniyetin sağlanmasını ifade eder. Tarih boyunca farklı disiplinlerce ele alınan bu kavram; felsefi, hukuki ve toplumsal boyutlarıyla çok yönlü bir içeriğe sahiptir.

Adalet kavramının kökeni Antik Yunan felsefesine dayanmaktadır. Aristoteles (2014) adaleti, “herkese hak ettiğini verme” ilkesi çerçevesinde ele alarak “dağıtıcı adalet” ve “düzeltici adalet” olarak ikiye ayırmıştır. Dağıtıcı adalet toplumsal kaynakların adil paylaşımını, düzeltici adalet ise ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesini amaçlar. Modern dönemde ise Rawls (1999), adaleti “toplumsal iş birliğini düzenleyen temel ilkeler bütünü” olarak

tanımlamış ve eşit temel haklar ile dezavantajlı grupların yararını gözetmeyi meşruiyet şartı saymıştır.

Ceza adaleti bağlamında adalet, sıklıkla cezalandırıcı (retributive) yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu modelde suç, devlete karşı işlenmiş bir ihlaldir ve adalet, failin uygun bir ceza ile karşılaşması üzerinden tanımlanır. Ancak Zehr (2015), bu anlayışın mağdurun zararının giderilmesi ve failin topluma kazandırılması boyutlarını geri planda bıraktığını savunmaktadır. Bu eleştiriler doğrultusunda adalet; toplumsal iyilik hali, insan hakları ve sosyal adalet perspektifleri çerçevesinde yeniden değerlendirilmeye başlanmış, onarıcı adalet anlayışının temelleri bu zeminde atılmıştır.

Geleneksel Adalet Modeli

Toplumların suç ve ceza karşısındaki tutumlarını şekillendiren tarihsel süreç, modern hukuk sistemlerinin temelini oluşturan belirli adalet modellerinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda onarıcı adalet yaklaşımının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle dünyada uzun yıllar hâkimiyetini sürdüren ve suçun cezalandırılmasına odaklanan geleneksel modellerin incelenmesi önem arz etmektedir. Geleneksel yaklaşım içerisinde suçun niteliği ve failin sorumluluğu noktasında en belirgin yapı, cezalandırıcı adalet mekanizmasıdır.

Cezalandırıcı Adalet Kavramı: Tarihi ve Tanımı

Cezalandırıcı adalet (retributive justice), suç ve ihlaller karşısında failin cezalandırılması ve hukuka uygun yaptırımların uygulanması temelinde şekillenen bir adalet anlayışıdır. Bu yaklaşım, adaletin esas olarak hakkaniyet ve karşılık ilkesi üzerine kurulu olduğunu savunur; yani kişi işlediği eylemin karşılığını görmelidir (Von Hirsch, 1993). Cezalandırıcı adalet, bireysel sorumluluk, suçun tespiti ve uygun cezanın verilmesi üzerine odaklanır; mağdurun ihtiyaçları veya toplumsal onarım genellikle bu süreçte ikincil bir konumda yer alır (Duff, 2001).

Cezalandırıcı adalet anlayışının tarihi, antik hukuk sistemlerine kadar uzanır. Antik Roma hukukunda suç, devlete veya toplum düzenine karşı işlenmiş bir ihlal olarak görülmüş ve failin cezalandırılması, toplumsal düzenin yeniden sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir (Peters, 2000). Ortaçağ Avrupa'sında ise ceza sistemi, suç ve ceza ilişkisini sıkı biçimde bağdaştırmış; kamu cezaları ve simgesel yaptırımlar yaygın biçimde uygulanmıştır. Bu dönemde cezalandırıcı adalet, hem toplumsal düzeni korumak hem de bireyleri caydırmak amacıyla kullanılmıştır (Hulsman, 1986).

Modern dönemde cezalandırıcı adalet, hukuki ve felsefi tartışmalar çerçevesinde yeniden ele alınmıştır. Kant, adaletin failin eylemine uygun ceza ile sağlanacağını savunmuş ve cezayı bir hak ihlaline karşı zorunlu bir karşılık olarak değerlendirmiştir (Kant, 1996). Bentham ve utilitarist hukuk düşüncesi ise cezayı, toplumsal faydayı maksimize eden bir araç olarak ele alarak, cezalandırıcı adaletin amacını hem bireyi hem de toplumu koruma yönünde genişletmiştir (Bentham, 2010). Bu yaklaşımlar, cezalandırıcı adaletin etik ve toplumsal boyutlarıyla değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde cezalandırıcı adalet, hâlen birçok hukuk sisteminin temelini oluşturmakta ve suç ile ihlallere karşı resmi yaptırımların uygulanmasını öngörmektedir (Duff, 2001). Ancak modern tartışmalarda, cezalandırıcı adaletin mağdur ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığı ve toplumsal ilişkilerin onarımını sınırladığı eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, onarıcı adalet gibi alternatif yaklaşımların ortaya çıkmasına ve uygulanmasına zemin hazırlamıştır (Zehr, 2015).

Onarıcı Adalet Genel Çerçevesi

Onarıcı adalet; “pozitif adalet”, “ilişkisel adalet” veya “toplum temelli adalet” gibi farklı terimlerle tanımlanabilmektedir (Gavrielides, 2008). Mevcut ceza adaleti sistemi çoğunlukla cezalandırıcı yaklaşıma dayanarak failin alacağı cezaya odaklanırken; onarıcı adalet fail, mağdur ve toplumu merkeze alarak

zararı onarmayı amaçlar (Kurter, 2024). Bu model mağdura bir birey olarak yaklaşır ve yapılan uygulamalar mağdurlar üzerinde uzun süreli olumlu psikolojik etkiler bırakmaktadır (Nascimento, Andrade & de Castro Rodrigues, 2023; Laxminarayan, 2014).

Onarıcı Adaletin Tarihi

Onarıcı adaletin kökeni, modern hukuk sistemleri öncesindeki antik toplumlara dayanmaktadır. Braithwaite (2002) ve Johnstone (2011), Kuzey Amerika'daki Kızılderili kabileleri ile Yeni Zelanda'daki Maori topluluklarında uzlaşma ve kolektif karar alma süreçlerinin yaygın olduğunu belgelemektedir. Modern anlamda bu kavram, 1970 ve 1980'li yıllarda cezalandırıcı sistemin eleştirisiyle Howard Zehr (1990) tarafından sistematik bir teori haline getirilmiştir.

1980'lerden itibaren Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde mağdur–fail arabuluculuğu ve aile grup konferansları gibi pilot modeller hayata geçirilmiştir (Bazemore & Schiff, 2015). Günümüzde onarıcı adalet sadece ceza sisteminde değil; sosyal hizmet, eğitim ve psikoloji gibi alanlarda da uygulama alanı bulmaktadır (Umbreit & Armour, 2011).

Onarıcı Adalet Uygulama Modelleri

Onarıcı adalet, suç veya zarar verici bir eylem sonrasında yalnızca failin cezalandırılmasına odaklanan geleneksel adalet anlayışının aksine; mağdurun yaşadığı zararların giderilmesini, failin sorumluluk almasını ve toplumsal ilişkilerin yeniden inşa edilmesini amaçlar (Zehr, 2015). Bu yaklaşım, farklı toplumsal ve kurumsal bağlamlarda uygulanabilen çeşitli modeller aracılığıyla hayata geçirilmektedir ve tarafların gönüllü katılımına, diyaloga ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesine dayanmaktadır (UNODC, 2020).

Mağdur–Fail Arabuluculuğu (Victim–Offender Mediation):

Mağdur ve fail, tarafsız bir kolaylaştırıcı eşliğinde yapılandırılmış bir görüşme sürecine katılır. Mağdur yaşadığı zararı ifade ederken; fail eyleminin sonuçlarını doğrudan görerek sorumluluk alır. Sürecin

sonunda taraflar, zararın nasıl onarılacağına ilişkin ortak bir plan geliştirir (Zehr, 2015; UNODC, 2020).

Aile Grup Konferansları (Family Group Conferencing):

Özellikle çocuklar ve gençlerle yürütülen uygulamalarda tercih edilir. Mağdur ve failin yanı sıra aile üyeleri, destekleyici kişiler ve ilgili kurum temsilcileri sürece dâhil edilir. Amaç, zarar verici davranışın aile ve toplumsal bağlamda ele alınmasını sağlamak ve toplumsal bağları güçlendirmektir (UNODC, 2020).

Onarıcı Daireler (Restorative Circles):

Katılımcıların eşit söz hakkına sahip olduğu, hiyerarşik olmayan iletişim ortamı sunar. Mağdur, fail ve topluluk üyeleri yaşanan zararı, etkilerini ve onarım yollarını birlikte ele alır. Süreç, karşılıklı saygı, aktif dinleme ve güven ilkelerine dayanır (Pranis, 2005).

Topluluk Temelli Onarıcı Programlar:

Topluluk üyeleri zarar sonrası iyileşme sürecine aktif katılır ve sorumluluk paylaşımı teşvik edilir. Gönüllü hizmet, tazminat ve toplumsal onarım faaliyetleri temel bileşenler arasındadır. Araştırmalar, bu programların sosyal uyumu güçlendirdiğini ve tekrar suç oranlarını azaltmada etkili olduğunu göstermektedir (Bazemore & Schiff, 2015).

Okul Temelli Onarıcı Uygulamalar:

Onarıcı adalet uygulamaları, eğitim alanında da yaygın biçimde kullanılmaktadır. Okul temelli onarıcı uygulamalar, disiplin sorunlarını cezalandırıcı yöntemler yerine diyalog ve onarım odaklı yaklaşımlarla ele almayı amaçlar. Bu modelde öğrenciler, öğretmenler ve okul yönetimi, yaşanan çatışmaların nedenlerini birlikte değerlendirir ve çözüm yolları geliştirir. Okul temelli onarıcı uygulamalar, öğrencilerin sorumluluk alma becerilerini geliştirmekte ve olumlu bir okul ikliminin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Morrison & Vaandering, 2012).

Onarıcı Adalet Uygulama Modellerinin Ortak Özellikleri

Onarıcı adalet uygulama modelleri farklı biçimlerde yapılandırılrsa da bazı ortak ilkelere dayanmaktadır. Bu modeller; gönüllü katılım,

tarafsız kolaylaştırıcılık, gizlilik, etik ilkelere bağlılık ve güvenli iletişim ortamının sağlanmasını esas alır. Ayrıca mağdurun ihtiyaçlarının merkeze alınması, failin sorumluluk üstlenmesi ve topluluğun iyileşme sürecine dahil edilmesi, tüm onarıcı adalet uygulamalarının ortak hedefleri arasında yer almaktadır (Zehr, 2015; UNODC, 2020).

Ceza Yargılaması Süreci ve Taraflar

Suç, insanlık tarihi boyunca mevcudiyetini korumuş toplumsal bir sorundur. Erkan ve Erdoğan (2006), toplumsal değişim hızı ile bireylerin bu değişime uyum hızı arasındaki uyumsuzluğu suç ve suçluluğun kaynağı olarak göstermektedir. Toplumsal düzen normlara uyumla sağlansa da, hiçbir toplumda kurallara tam uyum sağlanamamış ve bu aykırı davranışlar "suç" veya "sapkınlık" olarak nitelendirilmiştir.

Mağdur (Arapça kökenli), “haksızlığa uğramış kişi” anlamına gelir. Karşılaştırmalı hukukta “victim” terimiyle ifade edilen mağdur, bir suçtan dolayı zarar gören veya yaralanan kişiyi ifade eder. Ceza hukukunda mağdur, kanunda korunan hukuki menfaatin sahibidir (Değirmenci, 2008).

Şüpheli, soruşturma aşamasında suç şüphesi altında olan kişiyi; sanık ise kovuşturma aşamasında suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade eder (CMK 2/1-a ve 2/1-b).

Sosyal Hizmet Mesleği ve Adalet İlişkisi

Sosyal hizmet, bireylerin, grupların ve toplulukların refahını artırmayı amaçlayan, insan hakları ve sosyal adalet temelinde yapılandırılmış bir meslek alanıdır (Healy, 2005). Bu bağlamda adalet, sosyal hizmetin hem etik hem de uygulamalı boyutlarında merkezî bir kavram olarak karşımıza çıkar. Sosyal hizmet uygulamaları, toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı, dezavantajlı grupların haklarına erişimini sağlamayı ve bireyler arası ilişkilerde hakkaniyeti gözetmeyi hedefler (Dominelli, 2010). Bu nedenle

adalet, sosyal hizmetin hem mesleki değerleri hem de müdahale stratejilerinin temelini oluşturur.

Meslek literatüründe adalet, sıklıkla sosyal adalet kavramı çerçevesinde ele alınır. Sosyal adalet, toplumsal kaynakların adil dağılımını, eşit haklara erişimi ve fırsat eşitliğini ifade eder (Reisch & Andrews, 2002). Sosyal hizmet uzmanları, bu ilkeyi mesleki uygulamalarına yansıtarak, mağdur, dezavantajlı ve toplumsal olarak dışlanmış bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme sorumluluğunu üstlenirler. Bu yaklaşım, adaletin yalnızca hukuki veya cezai bir boyut olmadığını, aynı zamanda toplumsal refah, insan hakları ve güçlendirme ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sosyal hizmetin adaletle ilişkisi, özellikle topluluk temelli çalışmalar, koruyucu hizmetler ve kriz müdahaleleri bağlamında daha belirgin hale gelir. Sosyal hizmet uzmanları, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi, ayrımcılığın önlenmesi ve kaynaklara adil erişimin sağlanması için sistematik olarak müdahalelerde bulunurlar (Mizrahi & Davis, 2008). Bu müdahaleler, yalnızca bireysel düzeyde değil; aile, grup ve toplum düzeyinde de adaletin sağlanmasını amaçlayan geniş kapsamlı stratejileri içerir.

Ayrıca sosyal hizmet, etik ilkeler ve profesyonel standartlar çerçevesinde adaletin uygulanmasını destekler. Örneğin, Amerikan Sosyal Hizmet Derneği'nin (NASW) etik kodu, sosyal hizmet uzmanlarının adaleti hem bireysel hem toplumsal düzeyde gözetmesini, hak ihlallerine karşı aktif müdahale etmesini ve güçsüzleri savunmasını öngörmektedir (NASW, 2017). Bu çerçevede sosyal hizmet mesleği, adaleti yalnızca bir hedef olarak görmekle kalmaz; aynı zamanda toplumsal ve bireysel müdahalelerin planlanmasında bir ölçüt ve yol gösterici ilke olarak kullanır.

Sonuç olarak, sosyal hizmet mesleği ile adalet arasındaki ilişki, etik, toplumsal sorumluluk ve uygulama perspektiflerinin bütünleşmesi üzerinden tanımlanabilir. Sosyal hizmet uzmanları, adaleti bireylerin

ve toplulukların yaşam koşullarını iyileştirme, güçlendirme ve toplumsal eşitliği sağlama bağlamında somutlaştırılır (Healy, 2005; Dominelli, 2010). Bu nedenle adalet, sosyal hizmetin hem felsefi temelini hem de uygulamadaki yönlendirici ilkelerini belirleyen merkezi bir kavramdır.

Sosyal Hizmet ve Onarıcı Adalet Literatürüne Genel Bir Bakış

Son yıllarda onarıcı adalet anlayışı, yalnızca hukuk sistemi içinde değil; sosyal hizmet, eğitim, psikoloji ve toplumsal iyileşme süreçlerinde de giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Zehr, 2015). Sosyal hizmet disiplini, bireylerin refahını artırma, insan haklarını koruma ve toplumsal adaleti güçlendirme misyonuna sahip olduğu için, onarıcı adaletle güçlü bir kavramsal bağ kurmaktadır (Umbreit & Armour, 2011). Bu bağlamda sosyal hizmet öğrencilerinin onarıcı adalet farkındalık düzeyleri, hem mesleki değerlerin hem de adalet anlayışının gelecekteki uygulamalarına yön veren önemli bir araştırma alanı hâline gelmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar, sosyal hizmet öğrencilerinin genellikle onarıcı adalet kavramına olumlu bir tutum geliştirdiklerini ve bu yaklaşımın, mesleğin temel etik ilkeleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir (Calhoun & Pelech, 2013). Sosyal hizmet eğitiminde yer alan insan hakları, sosyal adalet, empati ve güçlendirme temaları, öğrencilerin mağdur, fail ve toplum arasında denge kuran bir bakış açısı geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Gavrielides, 2021). Bu nedenle, onarıcı adalet farkındalığı yalnızca suç sonrası süreçlerle sınırlı olmayıp, sosyal hizmet uygulamalarının bütününde yer alan “iyileştirici adalet” yaklaşımının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmalar, sosyal hizmet öğrencilerinin onarıcı adalet ilkeleri konusunda bilgi sahibi olduklarını, ancak bu bilgiyi uygulamaya dönüştürme konusunda daha fazla pratik deneyime ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır (Braithwaite, 2016). Özellikle adli sosyal hizmet, okul sosyal hizmeti ve topluluk temelli sosyal hizmet

alanlarında yürütülen çalışmalarda, öğrencilerin onarıcı adalet süreçlerinde aktif rol almalarının, mesleki empati ve etik duyarlılıklarını geliştirdiği saptanmıştır (Llewellyn & Parker, 2018). Sosyal hizmet öğrencilerinin onarıcı adalet farkındalığını artırmak amacıyla yapılan bazı eğitim müdahaleleri, uygulamalı öğrenme yöntemlerinin (örneğin vaka analizleri, rol canlandırma, arabuluculuk simülasyonlar) etkili olduğunu göstermektedir (Gavrielides & Worth, 2019). Bu yöntemler, öğrencilerin çatışma çözme, duygusal farkındalık ve sorumluluk paylaşımı gibi becerilerini güçlendirmekte; aynı zamanda mağdur-fail ilişkilerini daha bütüncül bir çerçevede değerlendirmelerine olanak tanımaktadır.

Literatürde ayrıca, sosyal hizmet öğrencilerinin onarıcı adalet farkındalığının kültürel ve toplumsal faktörlerden de etkilendiği belirtilmektedir. Örneğin bazı toplumlarda cezalandırıcı adalet kültürünün baskın olması, öğrencilerin onarıcı yaklaşımları içselleştirmesini zorlaştırabilmektedir (Johnstone, 2011). Bu nedenle sosyal hizmet eğitiminin, yalnızca teorik bilgi değil, aynı zamanda etik, kültürel ve uygulamalı boyutları içeren bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesi önerilmektedir (Gavrielides, 2021).

Genel olarak literatür, sosyal hizmet öğrencilerinin onarıcı adalet konusunda farkındalık ve ilgi düzeylerinin yüksek olduğunu; ancak bu farkındalığın sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi için uygulamalı öğrenme fırsatlarının, disiplinler arası iş birliğinin ve saha temelli eğitimlerin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır (Umbreit & Armour, 2011; Calhoun & Pelech, 2013).

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı, sosyal hizmet disiplini içerisinde eğitim alan lisans ve lisansüstü öğrenciler ile bu alandan mezun olmuş profesyonellerin onarıcı adalet kavramına yönelik farkındalık düzeylerini belirlemektir. Onarıcı adalet, mağdurun ihtiyacını ve failin sorumluluğunu merkeze alan bir yaklaşım olarak sosyal hizmet

uygulamalarında kritik bir öneme sahiptir. Bu temel amaç doğrultusunda şu alt amaçlara cevap aranmıştır:

Katılımcıların onarıcı adalet konusundaki bilgi ve farkındalık düzeyleri nedir?

Onarıcı adalet algısı; cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi (öğrenci/mezun durumu) gibi demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Sosyal hizmet eğitimi alan ve mezun olan bireylerin, onarıcı adaletin Türkiye'deki kurumsal ve yasal altyapısına yönelik bakış açıları nasıldır?

Bu araştırma, sosyal hizmet bölümünde eğitim almakta olan ve sosyal hizmet eğitimi almış olanların onarıcı adalet kavramına ilişkin farkındalık düzeylerini ortaya koymayı amaçlayan betimsel bir çalışmadır. Çalışmada, var olan durumu değiştirmeksizin incelemeye olanak tanıyan nicel araştırma yaklaşımlarından tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırmalar, araştırma konusu olan olay ve olguları herhangi bir müdahalede bulunmadan mevcut haliyle ele almayı hedefleyen araştırma türleri olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2016). Tarama modeli ise, belirli bir evrene ilişkin genel sonuçlara ulaşmak amacıyla evrenin tamamı ya da evrenden seçilen bir örneklem üzerinden yürütülen araştırmaları kapsamaktadır (Büyüköztürk et al., 2018).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de sosyal hizmet alanında lisans veya lisansüstü düzeyde eğitim gören ya da bu alanlardan mezun olmuş bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 88’i öğrenci ve 42’si mezun olmak üzere toplam 130 katılımcı örnekleme dâhil edilmiştir. Uygun örnekleme tekniği kullanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi; araştırmacının ana kütle içerisinde ulaşılması en kolay, gönüllü ve yakın çevresindeki

katılımcıları örnekleme dâhil etmesine olanak tanıyan, zaman ve maliyet açısından pratik bir yaklaşımdır (Karasar, 2016; Büyüköztürk et al., 2018).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak; onarıcı adalet literatüründe kabul görmüş temel ilkeler ile alanla ilgili yapılmış çalışmalardan (Zehr, 2015; Umbreit & Armour, 2011; Gavrielides, 2008; Nascimento et al., 2023) yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu kullanılmıştır. Anket formunun ilk bölümünde katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik kişisel bilgi formu yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcıların onarıcı adalet kavramına yönelik algı ve farkındalıklarını ölçmeyi amaçlayan maddeler yer almaktadır. Sorular hazırlanırken; onarıcı adaletin mağdur üzerindeki iyileştirici etkisi, failin sorumluluk alması ve toplumsal barışa katkısı gibi literatürde öne çıkan temel boyutlar esas alınmıştır.

Verilerin Toplanma Süreci

Araştırma verileri, katılımcı profilinin çeşitliliği (öğrenci ve mezun) göz önünde bulundurularak hem yüz yüze hem de çevrim içi kanallar aracılığıyla toplanmıştır. Halen eğitimine devam eden öğrenciler için veriler üniversite ortamında yüz yüze anket uygulamasıyla elde edilirken; mezun katılımcılara ise zaman ve mekân kısıtlılığı nedeniyle çevrim içi anket formları (Google Forms) aracılığıyla ulaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler, istatistiksel analizler yapılmak üzere SPSS paket programına aktarılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ve anket maddelerine ilişkin dağılımlar, frekans ve yüzde analizleri ile incelenmiştir. Ölçek maddeleri 5’li Likert tipi derecelendirme

kullanılarak hazırlanmış olup, 1 “Kesinlikle Katılıyorum”, 2 Katılıyorum, 3 Kararsızım, 4 Katılmıyorum, 5 “Hiç Katılmıyorum” şeklinde puanlanmıştır. Onarıcı adalet farkındalık düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencileri ve mezunlarından elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle katılımcıların profilini ortaya koymak amacıyla demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar incelenmiş; ardından onarıcı adalet farkındalık düzeyleri çeşitli değişkenler açısından analiz edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi kişisel bilgilerine dair frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	104	80,0
	Erkek	26	20,0
Yaş	20 ve altı	34	26,2
	21-22	40	30,8
	23-24	27	20,8
	25 ve üstü	29	22,3
Eğitim Düzeyi	1.Sınıf	13	10,0
	2.Sınıf	29	22,3
	3.Sınıf	15	11,5
	4. Sınıf	19	14,6
	Mezun	42	32,3
	Lisansüstü	12	9,2

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya toplam 130 sosyal hizmet öğrencisinin katıldığı görülmektedir. Katılımcıların %80’i kadın , %20’si ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde, örneklemin en yoğun grubunun %30,8 oranıyla 21–22 yaş

aralığındaki katılımcılar olduğu, bunu %26,2 ile 20 yaş ve altı grubunun izlediği görülmektedir.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımına bakıldığında, en yüksek oranın %32,3 ile mezun bireylere ait olduğu belirlenmiştir. Bunu %22,3 oranıyla ikinci sınıf öğrencileri takip etmektedir. Birinci sınıf öğrencileri örneklemin %10'unu, üçüncü sınıf öğrencileri %11,5'ini, dördüncü sınıf öğrencileri %14,6'sını ve lisansüstü öğrenciler ise %9,2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 2 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Onarıcı Adalet Uygulamalarının Mağdura Katkısına İlişkin Görüşlerinin t-Testi

2	Cinsiyet	N	X	SS	t	df	p
	Kadın	104	1,95	,716	-,061	128	,951
	Erkek	26	1,96	,720	-,061	38,30	,952

Onarıcı adalet uygulamalarının mağdurların iyileşme sürecine katkı sağladığını düşünme durumu;

Tablo 2 incelendiğinde, onarıcı adalet uygulamalarının mağdurların iyileşme sürecine katkı sağladığına yönelik görüşlerin cinsiyet değişkenine göre yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda, kadın ve erkek katılımcıların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($t=-,061$; $p>,05$). Hem kadın hem de erkek katılımcıların ortalamalarının birbirine çok yakın (neredeyse eşit) olması, cinsiyet faktörünün onarıcı adalet algısı üzerinde belirleyici bir rol oynamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3 verileri doğrultusunda, katılımcıların onarıcı adaletin suçluların ıslahı ve değişim süreci üzerindeki etkisine ilişkin algılarının cinsiyet değişkeni bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız gruplar t-testi analizinden elde edilen bulgular; kadın katılımcıların görüş ortalaması ile erkek

katılımcıların ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığını düşündürmektedir ($t=,211$; $p>,05$).

Tablo 3 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Suçluların Sorumluluk Alma ve Davranış Değiştirme Sürecinde Onarıcı Adaletin Etkili Olduğuna Yönelik Görüşleri t-Testi Sonuçları

3	Cinsiyet	N	X	SS	T	df	p
	Kadın	104	2,15	,810	,211	128	,833
	Erkek	26	2,12	,909	,197	35,566	,845

Suçluların sorumluluk alma ve davranışlarını değiştirme sürecinde onarıcı adaletin etkisi;

Bu sonuç, onarıcı adaletin faili değiştirme potansiyeline yönelik tutumun cinsiyetten bağımsız bir eğilim sergileyebileceği şeklinde yorumlanabilir. Mevcut veri seti özelinde, her iki grubun da ilgili sürece benzer ve genel olarak olumlu sayılabilecek bir yaklaşım içinde olduğu söylenebilir. Ayrıca, standart sapma değerlerinin birbirine yakın seyretmesi, gruplar içindeki görüş dağılımının ve fikir birliği düzeyinin benzerlik gösterdiği izlenimini vermektedir.

Tablo 4 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Onarıcı Adalet Uygulamalarının Toplumsal Barışa Katkı Sağladığına Yönelik Görüşlerinin t-Testi Sonuçları

4	Cinsiyet	N	X	SS	t	df	p
	Kadın	104	2,04	,835	,431	128	,667
	Erkek	26	1,96	,720	,471	43,453	,640

Onarıcı adalet uygulamalarının toplumsal barışa katkı sağlama durumu;

Tablo 4 verileri incelendiğinde, katılımcıların onarıcı adalet uygulamalarının toplumsal barış üzerindeki etkisine ilişkin algılarının cinsiyet değişkeni bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı

analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız gruplar t-testi bulguları; kadın katılımcıların görüş ortalaması ile erkek katılımcıların ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığına işaret etmektedir ($t=,431$; $p>,05$).

Elde edilen bu sonuçlar, mevcut örneklem grubu özelinde, cinsiyetin toplumsal barış algısı üzerinde belirleyici bir temel değişken olmayabileceğini düşündürmektedir. Her iki grubun ortalama değerlerinin birbirine oldukça yakın seyretmesi, onarıcı adaletin toplumsal barışa sunabileceği katkı konusundaki farkındalığın benzer bir eğilim sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Bu çerçevede, katılımcıların cinsiyetten bağımsız olarak onarıcı adaletin toplumsal barış sürecindeki işlevine genel olarak yüksek düzeyde katılım gösterme eğiliminde oldukları söylenebilir.

Tablo 5 Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Onarıcı Adalet Uygulamalarının Mağdurların İyileşme Sürecine Katkı Sağladığına Yönelik Görüşlerinin Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Eğitim	Sayı	X	Sd	F	P
5	1.sınıf	13	2,00	,707	,589	,708
	2.sınıf	29	1,86	,581		
	3.sınıf	15	2,13	,915		
	4.sınıf	19	1,89	,737		
	Mezun	42	2,02	,749		
	YLisans	12	1,75	,622		
	Toplam	130	1,95	,714		

Onarıcı adalet uygulamalarının mağdurların iyileşme sürecine katkı sağlama;

Tablo 5 verileri ışığında, katılımcıların onarıcı adalet uygulamalarının mağdurların iyileşme süreci üzerindeki katkısına ilişkin algılarının eğitim düzeyleri (sınıf değişkeni) bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulguları; grupların görüş ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığına işaret etmektedir ($p>,05$).

Elde edilen bu sonuç, mevcut örneklem grubu özelinde, öğrencinin devam ettiği sınıf düzeyinin veya mezuniyet durumunun, onarıcı adaletin mağdur üzerindeki etkilerine yönelik algısını belirleyici bir biçimde etkilemeyebileceğini düşündürmektedir. Grupların ortalama değerleri detaylı olarak tetkik edildiğinde; en yüksek katılım eğiliminin lisansüstü grubunda, nispeten daha düşük katılımın ise 3. sınıf öğrencilerinde olduğu gözlemlense de, bu aritmetik farkların istatistiksel olarak anlamlı bir değişimi temsil etmediği söylenebilir. Bu çerçevede, katılımcıların eğitim seviyelerinden bağımsız olarak, onarıcı adaletin mağdurun iyileşmesine yönelik işlevi konusunda genel bir fikir birliği içinde olabilecekleri değerlendirilmektedir.

Tablo 6 Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Suçluların Sorumluluk Alma ve Davranış Değiştirme Sürecinde Onarıcı Adaletin Etkili Olduğuna Yönelik Görüşlerinin Varyans Analizi (ANOVA)

	Sınıflar	Sayı	X	Sd	F	P
6	1.sınıf	13	2,23	,832	,327	,896
	2.sınıf	29	2,17	,759		
	3.sınıf	15	2,27	,704		
	4.sınıf	19	2,05	,848		
	Mezun	42	2,17	,881		
	Lisansüstü	12	1,92	,996		
	Toplam	130	2,15	,827		

Suçluların sorumluluk alma ve davranışlarını değiştirme sürecinde onarıcı adaletin etkili olduğunu düşünme durumları;

Tablo 6 verileri çerçevesinde, katılımcıların onarıcı adalet uygulamalarının suçluların gelişim ve değişim süreçleri üzerindeki etkisine ilişkin algılarının eğitim seviyeleri (sınıf değişkeni) bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları; grupların görüş ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığına işaret etmektedir ($F=,327$; $p>,05$).

Elde edilen bu bulgu, mevcut örneklem grubu özelinde, katılımcıların devam ettikleri sınıfların veya mezuniyet

durumlarının, onarıcı adaletin suçluyu değiştirme potansiyeline yönelik algıları üzerinde belirleyici bir temel etkisi olmayabileceğini düşündürmektedir. Ortalamalar bazında bir değerlendirme yapıldığında; en yüksek katılım eğiliminin 3. sınıf öğrencilerinde ($\bar{X}=2,27$), nispeten daha düşük katılımın ise lisansüstü grubunda ($\bar{X}=1,92$) olduğu gözlemlense de, bu aritmetik farkların istatistiksel açıdan anlamlı bir değişim teşkil etmediği söylenebilir. Sonuç olarak, katılımcıların eğitim basamaklarından bağımsız olarak, onarıcı adaletin fail üzerindeki dönüştürücü etkisine dair benzer bir farkındalık düzeyine sahip olabilecekleri değerlendirilmektedir.

Tablo 7 Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Onarıcı Adaletin Uygulanabilirliği Açısından Türkiye’deki Mevcut Yasal ve Kurumsal Altyapıyı Yeterli Bulma Durumlarına İlişkin Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sınıflar	Sayı	X	Sd	F	P
7	1.sınıf	13	3,77	,832	3,950	,002
	2.sınıf	29	3,07	1,223		
	3.sınıf	15	3,00	1,309		
	4.sınıf	19	3,68	,946		
	Mezun	42	3,88	,705		
	Lisansüstü	12	3,92	,669		
	Toplam	130	3,56	1,019		

Onarıcı adaletin uygulanabilirliği açısından Türkiye’deki mevcut yasal ve kurumsal altyapıyı yeterli bulma durumu;

Tablo 7 verileri doğrultusunda, katılımcıların Türkiye’deki mevcut yasal ve kurumsal altyapının yeterliliğine ilişkin algılarının eğitim seviyeleri (sınıf değişkeni) bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı tetkik edilmiştir. Gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların görüş ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($F=3,950$; $p<,05$).

Elde edilen bu bulgu, mevcut örneklem grubu özelinde, eğitim düzeyinin Türkiye’deki kurumsal altyapının yeterliliğine yönelik

algı üzerinde belirleyici bir rol oynayabileceğine işaret ettiği söylenebilir. Grupların ortalama değerleri incelendiğinde; mevcut altyapıyı nispeten daha yeterli gören grubun lisansüstü eğitim alan katılımcılar ($\bar{X}=3,92$) olduğu, en düşük yeterlilik puanının ise 3. sınıf öğrencileri ($\bar{X}=3,00$) tarafından verildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, akademik eğitim basamaklarında ilerledikçe veya mesleki uzmanlık arttıkça mevcut sistemin kapasitesine yönelik değerlendirmelerin de farklılaşma eğilimi gösterebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 8 Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Onarıcı Adalet Uygulamalarının Toplumsal Barışa Katkı Sağladığına Yönelik Görüşlerinin Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sınıflar	Sayı	X	Sd	F	P
8	1.sınıf	13	2,46	,967	1,099	,364
	2.sınıf	29	2,07	,753		
	3.sınıf	15	2,00	,845		
	4.sınıf	19	2,05	,911		
	Mezun	42	1,90	,759		
	Lisansüstü	12	1,83	,718		
	Toplam	130	2,02	,811		

Onarıcı adalet uygulamalarının toplumsal barışa katkı sağlama durumu;

Tablo 8 verileri ışığında, katılımcıların onarıcı adalet uygulamalarının toplumsal barış üzerindeki işlevine ilişkin algılarının sınıf ve eğitim düzeyleri bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı tetkik edilmiştir. Gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulguları; grupların görüş ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığına işaret etmektedir ($F=1,099$; $p>,05$).

Elde edilen bu bulgu, mevcut örneklem grubu özelinde, eğitim seviyesinin toplumsal barışa yönelik onarıcı adalet algısı üzerinde belirleyici bir temel değişken olmayabileceğini düşündürmektedir. Grupların ortalama değerleri detaylı olarak incelendiğinde; onarıcı

adaletin toplumsal barışa katkısına yönelik en yüksek katılım eğiliminin lisansüstü öğrencilerine ($\bar{X}=1,83$), nispeten daha düşük katılımın ise 1. sınıf öğrencilerine ($\bar{X}=2,46$) ait olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, genel toplamdaki görüş ortalamasının ($\bar{X}=2,02$) katılımcıların büyük çoğunluğunun bu sürece yönelik olumlu bir farkındalık sergilediği şeklinde yorumlanması mümkündür. Sonuç olarak, eğitim basamaklarından bağımsız olarak onarıcı adaletin toplumsal barışın ihyasındaki rolüne dair genel bir fikir birliğinin varlığından söz edilebilir.

Sonuç

Bu araştırma, sosyal hizmet öğrencileri ile mezunlarının onarıcı adalet kavramına yönelik farkındalıklarını ve bu algının demografik değişkenlerle olan ilişkisini belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen temel bulgular şu şekildedir:

Katılımcıların yaklaşık 2/3'ü onarıcı adaletin temel amacına yönelik doğru bir kavrayışa sahiptir.

Katılımcıların %95,4'ü sosyal hizmet uzmanlarının onarıcı adalet sürecindeki rolüne yüksek düzeyde önem atfetmektedir.

Cinsiyet değişkeninin onarıcı adalet algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Hem kadın hem de erkek katılımcıların onarıcı adaletin suçlu ıslahı ve toplumsal barış üzerindeki etkisine yönelik benzer tutumlar sergilediği görülmüştür.

Eğitim seviyesi arttıkça, onarıcı adalet sistemine ve yasal sisteme yönelik farkındalık ile güven düzeyinin artış gösterdiği belirlenmiştir.

Sosyal hizmet öğrencilerinin, onarıcı adalet modelini cezalandırıcı sisteme kıyasla daha insancıl ve iyileştirici bir yaklaşım olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların büyük bir bölümü, Türkiye'deki mevcut kurumsal altyapıyı onarıcı adalet uygulamaları açısından 'yetersiz' veya 'kısmen yeterli' olarak nitelendirmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda şu öneriler sunulmaktadır:

Sosyal Hizmet Eğitimi ve Akademik Müfredat İçin Öneriler:

Ders İçeriklerinin Güncellenmesi: Sosyal hizmet lisans müfredatına sadece teorik adalet kavramları değil, "Mağdur-Fail Arabuluculuğu", "Aile Grup Konferansları" ve "Onarıcı Daireler" gibi spesifik uygulama modellerini içeren seçmeli veya zorunlu dersler eklenmelidir.

Vaka Analizi ve Simölasyon Çalışmaları: Öğrencilerin teorik bilgilerini pratiğe dökebilecekleri için laboratuvar ortamında onarıcı adalet süreçlerini deneyimleyebilecekleri rol oynama ve simölasyon çalışmaları düzenlenmelidir.

Lisansüstü Uzmanlaşma: Araştırmada lisansüstü düzeydeki öğrencilerin yasal altyapı farkındalığının daha yüksek çıkması, bu alanda uzmanlaşmış yüksek lisans programlarının (Örn: Adli Sosyal Hizmet) yaygınlaştırılması gerektiğini göstermektedir.

Uygulama ve Kurumsal Altyapı İçin Öneriler

Adli Birimlerde Sosyal Hizmet İstihdamı: Denetimli serbestlik müdürlükleri, aile mahkemeleri ve çocuk izlem merkezlerinde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının, onarıcı adalet süreçlerinde "kolaylaştırıcı" olarak görev alabilmeleri için yetki alanları genişletilmelidir.

Multidisipliner İş Birliği: Adalet Bakanlığı ve sosyal hizmet kurumları arasında koordinasyon sağlanarak; hukukçu, sosyal hizmet uzmanı ve psikologların birlikte çalışabileceğı onarıcı adalet birimleri/merkezleri kurulmalıdır.

Kurumsal Altyapının Güçlendirilmesi: Katılımcıların yasal altyapıyı yetersiz bulma eğilimleri göz önüne alınarak, onarıcı adalet uygulamalarının sadece çocuk suçluluğu ile sınırlı kalmayıp genel ceza adalet sistemine entegre edilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Toplumsal Farkındalık ve Politika Önerileri

Bilinçlendirme Çalışmaları: Sosyal adalet ve onarıcı adalet ilkelerinin toplumsal düzeyde kabul görmesi için yerel yönetimler ve

STK'lar aracılığıyla toplum temelli farkındalık projeleri yürütülmelidir.

Mağdur Hakları Savunuculuğu: Cezalandırıcı sistemde sıklıkla ihmal edilen mağdurun psikososyal onarımı için onarıcı adalet süreçlerinin mağdur hakları mevzuatının temel bir parçası haline getirilmesi önerilmektedir.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler:

Nitel Araştırmalar: Öğrencilerin onarıcı adaletle yönelik tutumlarının derinlemesine analiz edilebilmesi için odak grup görüşmeleri gibi nitel çalışmaların yapılması önerilir.

Karşılaştırmalı Çalışmalar: Farklı üniversitelerdeki sosyal hizmet bölümleri veya sosyal hizmet uzmanları ile hukuk mezunları arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak meslekler arası algı farklılıkları saptanmalıdır.

Kaynakça

Alkan, Ö. (2024). Onarıcı adalet teorisine genel bir bakış. GAB Akademi, 4(2), 176–192.

- Aslan Düzgün, Ü. & Sevin, B. V. (2023). Onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu: Uzlaştırma sürecinde çocuğun haklarının korunması. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 25(2), 120-148. <https://doi.org/10.54627/gcd.1388435>
- Bazemore, G., & Schiff, M. (2015). *Juvenile justice reform and restorative justice*. Routledge.
- Bentham, J. (2010). *An introduction to the principles of morals and legislation* (Reprint of 1789 edition). Dover Publications.
- Braithwaite, J. (2016). *Restorative justice and responsive regulation*. Oxford University Press.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (24. baskı). Pegem Akademi.
- Çetintürk, E. (2017). *Onarıcı adalet sisteminde uzlaştırma*. Ankara: Adalet Yayınevi
- Ceza Muhakemesi Kanunu. (2004). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25673, 17 Aralık 2004).
- Calhoun, A., & Pelech, W. (2013). The impact of restorative practices on social work students' understanding of justice. *Journal of Teaching in Social Work*, 33(2), 162–177.
- Dominelli, L. (2010). *Social work in a globalizing world* (2nd ed.). Polity Press.
- Değirmenci, O. (2008). Ceza ve ceza muhakemesi hukukunda mağdur hakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (77), 36-64.
- Duff, R. A. (2001). *Punishment, communication, and community*. Oxford University Press.
- Gavrielides, T. (2008). *Restorative justice theory and practice: Addressing the discrepancy*. European Institute for Crime Prevention and Control.
- Gavrielides, T. (2021). *Restorative justice theory and practice: Addressing the discrepancy*. Routledge
- Theo Gavrielides (2019). Working with Black and minority ethnic groups in the criminal justice system. In *The Routledge*

- Companion to Rehabilitative Work in Criminal Justice (pp. 665–675). Routledge.
- Healy, K. (2005). Social work theories in context: Creating frameworks for practice. Palgrave Macmillan.
- Hulsman, L. (1986). The transformation of criminal justice: Causation, control, and social reaction. *Crime, Law and Social Change*, 10, 1–18.
- Johnstone, G. (2011). Restorative justice: Ideas, values, debates (2nd ed.). Routledge.
- Karasar, N. (2016). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler (31. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Immanuel Kant (1996). The metaphysics of morals (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press.
- Kurter, M. Ç. (2024). Okullarda onarıcı adalet. Pegem Akademi.
- Llewellyn, K. R., & Parker, C. (2018). Asking the ‘who’: A restorative purpose for education based on relational pedagogy and conflict dialogue. *The International Journal of Restorative Justice*, 1(3), 399-412.
- Mizrahi, T., & Davis, L. E. (2008). The new social work: Professional practice in a changing world. Oxford University Press.
- Morrison, B., & Vaandering, D. (2012). Restorative justice: Pedagogy, praxis, and discipline. *Journal of School Violence*, 11(2), 138–155.
- NASW. (2017). Code of ethics of the National Association of Social Workers. NASW Press.
- Nascimento, A. M., Andrade, J., & de Castro Rodrigues, A. (2023). The psychological impact of restorative justice practices on victims of crimes: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 112233. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.112233>
- Peters, E. (2000). Crime and punishment in history. Yale University Press.

- Pranis, K. (2005). *The little book of circle processes*. New York: Good Books.
- Reisch, M., & Andrews, J. (2002). *The road not taken: A history of radical social work in the United States*. Brunner-Routledge
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Rev. ed.). Harvard University Press.
- Umbreit, M. S., & Armour, M. (2011). *Restorative justice dialogue: An essential guide for research and practice*. Springer Publishing.
- UNODC. (2020). *Handbook on restorative justice programmes*. United Nations Office on Drugs and Crime.
- von Hirsch, A. (1993). *Censure and sanctions*. Oxford University Press.
- Zehr, H. (1990). *Changing lenses: A new focus for crime and justice*. Herald Press.
- Zehr, H. (2015). *The little book of restorative justice*. New York: Good Books

BÖLÜM 2

TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET ALANINDA ENGELLİLİK KONULU LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ

MERYEM SALMAN¹

Giriş

Engellilik, insanlık tarihi boyunca bireyin günlük yaşam etkinliklerini sınırlayan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bunun yalnızca tıbbi bir problem şeklinde tanımlanması yeterli değildir. Engellilik; bireyin kendisini ve ailesini sağlık, sosyal yaşam, eğitim ve ekonomik koşullar açısından etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Bu bağlamda engelli bireyler, özellikle toplumsal yaşama katılım ve kamusal hizmetlere erişim noktasında bazı sorunlar yaşamaktadır (Telli, 2023: v1).

Dünya nüfusunun yaklaşık %15’inin tekabül ettiği 1 milyarı aşkın kişinin engelli olduğu düşünüldüğünde engellilik kavramının ne kadar iç içe olduğumuz ve olmamız gereken bir konu olduğu görülmektedir. Engellerin üstünde nice engellerin olduğu bir dünyada engellilere yönelik yapılan her uygulamanın gerekli ve değerli olduğu ne kadar tartışmasız bir konu ise yapılan uygulamaların yeterli olup olmadığı o kadar tartışmaya değer bir konudur. Sosyal politika, anlamsal, kavramsal ve işlevsel olarak engellilik konusuyla boyutlandırıldığında önemli uzantılara ulaşmaktadır. Engellilere yönelik oluşturulan sosyal politika uygulamaları; tarih boyunca dışlanmaya maruz kalmış, ötekileştirilmiş, baskı altında bırakılmış, yalnızlaştırılmış, acıtılmış ve

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Orcid: 0000-0003-4191-4274

ağlatılmış binlerce, milyonlarca ve hatta milyarlarca engelli bireyin hayata tutunmasına, toplumsal hayata katılım ve uyum sağlamasına, dahası kendini gerçekleştirmesine umut olmuş ve olmaya devam etmektedir (Aydın, 2024: 1).

Genel bir değerlendirme ile tüm bireylerin toplumsal ve mekânsal yaşamda eşit haklara erişebilmesi gereklidir hatta zorunludur. Ancak unutulmamalıdır ki yaşamın bazı alanlarında bazı dezavantajlı gruplar vardır. Bu durumu yaşayan gruplardan biri de engelli bireylerdir. Tarihsel süreç bağlamında bakıldığında, engelli bireylerin toplumsal olarak kabul görmesinde genel olarak çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığı görülmektedir. Bu koşullar, engelli bireylerin gündelik yaşam olanaklarını ne yazık ki oldukça düşürmüştür veya sınırlamıştır. Bu sınırlama/sınırlandırma durumu içinde bazı zorlukları da barındırmaktadır. Engelli bireylerin toplum içerisinde öncelikle yalnızlaşmadan kurtularak kendi bireysel sosyal çevrelerini oluşturmaları oldukça önemlidir. Bu süreç sonucunda engelli bireyler çeşitli psikososyal güçlüklerle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Dünya genelinde demokratik sistemlerin gelişmeye başlamasıyla birlikte bu sorunlar da kamusal gündemde yer bulmuştur. Demokratik yaklaşım, engelli bireylere daha duyarlı bir perspektifle yönelmiş ve mevcut problemlerin giderilmesine yönelik temel düzenlemelerin yapılmasını sağlamıştır. Zaman içerisinde karşılaşılan güçlüklerin çözümü amacıyla daha kapsamlı politika ve programlar geliştirilmeye başlanmıştır. Ancak, dikkat edilmesi gereken bir konu olarak, bu sorunların çözümü uzun zamana yayılan araştırmalar kapsamında değerlendirilmesine rağmen halen bu durumla ilgili nitelikli değişimlerin neredeyse çok az olması dikkat çekicidir (Abdullayev, 2023:1).

Bu çalışma, Sosyal Hizmet bağlamında ve “engellilik” özelinde yürütülen yüksek lisans ve doktora tezlerini kapsamaktadır. Araştırmada sınırlılık oluşturma amacıyla, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın resmi tez veri tabanı (<https://tez.yok.gov.tr>) kullanılmıştır. “Konu: Sosyal Hizmet = Social Work”, “Dizin: Engellilik” ve “İzin Durumu: İzinli” kriterleri ile sınırlanan arama sonucunda toplam 28 lisansüstü çalışmaya ulaşılmıştır. İncelenen tezler, 2019-2025 yılları arasında hazırlanmış olup, yüksek lisans ve doktora tezleri olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çalışmada, her bir tez başlık, araştırma amacı, örneklem özellikleri ve elde edilen bulgular açısından incelenmiştir. Böylece engellilik konusundaki lisansüstü araştırmaların kapsamı, eğilimleri, odaklandıkları konular ve sonuçları ortaya konmuştur. Bu çalışma, mevcut akademik çalışmaları derleyip özetleyerek panoramik bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın, sosyal hizmet ve engellilik alanında gerçekleştirilen lisansüstü araştırmalar için kavramsal çerçeve bağlamında fikir verici ve panoramik bir referans kaynağı oluşturmaı öngörülmektedir.

Sosyal Hizmet Bağlamında ve Engellilik Özelinde Doktora Çalışmaları

Metin Öksüz'ün 2023 yılında tamamladığı Ortopedik Engelli Eşlerin Evlilik Doyumu: Yalova Örneği başlıklı doktora çalışmasını, Yalova il sınırları içerisinde ikamet eden 19 ortopedik engelli çift oluşturmaktadır. Bu araştırma sonucunda, başta aile sistemi ve sosyal çevre sisteminin, evlilik yaşamına ve evlilik doyumuna yönelik olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de kadın ve erkek katılımcıların, eşlerinin kendilerine destek verdiklerini ifade etmeleridir. Evlilik içi rol ve sorumluluklar konusunda “eş desteğinin” varlığından bahsedilmesi katılımcıların evlilik doyumunu ve evlilik yaşamlarının niteliği açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilmektedir (Öksüz, 2023:193).

İrfan Doğan'ın 2021 yılında tamamladığı Ekolojik Sosyal Hizmet Bakış Açısından Kent Ortamında Doğa Deneyiminin Engellilik Bağlamında İncelenmesi başlıklı doktora tezinde, kentte yaşayan bireylerin (engelli ve engelli olmayan) doğa etkinlikleri, doğa ile ilişkileri ve doğaya bağlılıkları incelenmiştir. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, ortopedik engelli bireylerin doğa deneyimi incelenmiştir. Bu çalışma, 225 engelli ve 225 engelli olmayan birey üzerinden değerlendirilmiştir. Değerlendirme kapsamında, engellilerin engelli olmayanlara ve ortopedik engellilerin diğer engel gruplarına göre doğa ile ilişkilerinin ve doğaya bağlılık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucu bulunmuştur. (Doğan, 2021: 234).

Yasin Erdurak'ın 2021 yılında tamamladığı Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleşmesinde Sosyal Sermayenin Rolü başlıklı doktora tezi 5 ortopedik, 5 süregen, 5 görme ve 7 zihinsel engelli birey olmak üzere 22 katılımcıdan oluşmaktadır. Genel bir değerlendirme ile araştırmada çıkan sonuçlardan bazıları şöyledir; “Toplumda engelli bireylere atfedilen stereotipler ve ayrımcı/baskı kurucu uygulamalar sosyal dışlanmaya sebep olduğu için bireylerin toplumla bütünleşmesine zarar vermektedir”, “Yaşanılan dezavantaj durumlarına ilişkin tanınan özgü hakların sorunların çözümünde önemli olduğu ancak özgü hakların temel insan hakları söyleminden koparılmadan sunulması gerektiği görülmüştür” ve “Toplumsal bütünleşmenin dezavantajlı gruplar özelinde engelli bireyler için tanımına bakıldığında örgütlenmeyle mümkün olabildiği ve toplumsal güven, dayanışma ve iş birliğinin varlığıyla güçlenebildiği anlaşılmıştır” (Erdurak, 2021: xi).

Selahattin Aydın'ın 2021 yılında tamamladığı Dayatılmış Engelli Kimliği: Bir Sosyal İnşa Süreci Olarak Engellilik başlıklı doktora tezine 14 görme, 14 ortopedik ve 9 işitme engelli olmak üzere 37 birey katılmıştır. Bu tez

çalışması, engellilik olgusuna yüklenen toplumsal anlamların engelli bireyler bakımından bir kimlik dayatmasına evrilme süreçleri ile engelli bireylerin bu dayatılmış kimlikle baş etme yollarını keşfetmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara bakıldığında, “çalışmanın temel problemi olan toplumun engelliliğe yüklediği anlamların engelli bireylere bir kimlik dayatıp dayatmadığı sorusunun net bir cevaba kavuştuğu görülmektedir. Buna göre katılımcılar toplumun engellilik dediğimiz olguyu anlama ve bu olguya reaksiyon verme biçimlerinin kesin olarak kendilerini bir kimlik dayatmasına maruz bıraktığı görüşündedirler” (Aydın, 2021: ii, 211).

Kibar Seyhun Sarı'nın 2021 yılında tamamladığı *Görme Engellilerle Baskı Karşıtı Uygulama: Kesişimsel Perspektif Temelinde Niteliksel Bir Araştırma* başlıklı doktora tezi kapsamında, görme engelli bireylerin bireysel/toplumsal yaşamsal baskıları ve bu baskıların bir anlamda onların yaşam deneyimlerini araştırmak amacı ile 23 görme engelli birey ile yapılmıştır. Genel olarak ele alındığında, araştırma görme engelli bireylerin deneyimlediği güçlük ve baskıların yalnızca bireysel ilişkilerle sınırlı kalmadığını; toplumsal yapılar ve kurumsal düzenlemelerle iç içe geçmiş, çok katmanlı ve sürekli dönüşen bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu durum genel olarak görme engelli bireylerin yaşamlarını birçok açıdan etkilemektedir. Tez kapsamında belirlenen bu çok katmanlı ve değişken yapı; değersizleştirme, dışlama, sınırlandırma ve rahatsız edici tutumlar gibi kişilerarası etkileşimlere bağlı meselelerden, toplumsal algı ve kabullere, oradan da kurumsal işleyiş ve mekanizmalara uzanan bütünlüklü bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, baskı biçimleri ile bu baskılara ilişkin yaşam deneyimlerinin kesiştiği alanlara özgü boyutları da görünür kılmaktadır. Araştırmanın sonuçları, sosyal hizmet eğitimi ve uygulaması, mevzuat/politikalar, kurumsal yapıların bireyler ve toplumla kurduğu bağ/iş birliği mekanizmalarının yanı sıra toplumsal farkındalık konularında da çok yönlü yaklaşımların ve değerlendirmelerin oldukça önemli olduğunu fikrine de dikkat çekmektedir (Sarı, 2021: v).

Sosyal Hizmet Bağlamında ve Engellilik Özelinde Yüksek Lisans Çalışmaları

Derya Tutar Baykal'ın 2025 yılında tamamladığı *Toplumun Engellilerin Evliliğine Yönelik Tutumları: Sivas Örneği* başlıklı yüksek lisans çalışmasında toplumun engellilerin evliliğine yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de Sivas ilinde yaşayan 18 yaş ve üzerinde olan 420 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre herhangi bir engeli olma faktörü, engelli bir yakına sahip olma faktörü ve engellilerle ilgili bir ders, konferans ve seminer vb. eğitimleri alma faktörü ile

engellilerin evliliğine yönelik tutumları incelenmiş, anlamlı düzeyde pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında toplumun engellilerin evliliğine yönelik tutumlarının katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir durumu, eğitim seviyesi, ilişki/evlilik süresi, evlilik biçimi, sahip olunan engelli yakına yakınlık derecesi, engel türü faktörleri bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir (Tutar Baykal, 2025: vii- viii).

Özlem Şakar'ın 2024 yılında tamamladığı *Çalışma Hayatına Katılan Engelli Kadınların Sosyal Sağlık Durumları: Yalova Örneği* başlıklı yüksek lisans çalışması Yalova ilinde aktif olarak çalışan engelli kadınların çalışma hayatına ve sosyal sağlık durumlarına yöneliktir. Diğer bir ifade ile araştırmanın konusunu iş yerindeki çalışma ortamının ve koşullarının engelli kadınların sosyal sağlık durumları üzerinde nasıl bir karşılık bulduğunun incelenmesi ve çözümlenmesi oluşturmaktadır. Bu araştırma, çalışma hayatına katılan engelli kadınların sosyal sağlık durumlarının nasıl olduğunu kendi düşünce ve deneyimleri ile keşfetmeye çalışmak için 18 yaş üstü, Yalova ilinde ikamet eden, kamu kurumunda ve özel kurumda aktif olarak çalışan toplam 20 engelli kadın ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları arasında, “engelli kadınlar birçok alanda olduğu gibi çalışma hayatında da ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar” sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca hem engelli hem de kadın olduğu için çalışma hayatında daha fazla ayrımcılıkla karşılaşan engelli kadınlar mesleğinin gerektirdiği görevleri tam ve etkin bir şekilde yerine getirmede zorluk yaşamaktadırlar. Bu çalışmanın bir başka sonucuna göre, engelli kadınları çalışma hayatında maruz kaldığı ayrımcılığa karşı korumak için var olan kanun ve sözleşmelerin en etkili bir biçimde uygulanması oldukça önemlidir. Ayrıca bu çalışmada, “araştırmaya katılan engelli kadınların birçoğu iş yerinde makul uyumlaştırmanın işlevsel olmamasından, ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmaktan ve iş stresinden dolayı sorun yaşamaktadır. Engelli kadınların yaşadıkları bu sorunlar dikkate alınırsa sosyal hizmetin iş yerlerinde uygulanması gerekmektedir” sonuçlarına da ulaşılmıştır (Şakar, 2024: 64-77-136).

Nazmiye Uzlaşır'ın 2024 yılında tamamladığı *Üniversitelerde Öğrenim Gören Engelli ve Engelli Olmayan Öğrencilerin Eğitimde Erişilebilirlik Uygulamalarına Yönelik Örgütsel Adalet Algılarının İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans çalışmasına göre; engelli öğrencilerin akademik ve sosyal başarılarını desteklemek için adalet, eşitlik ve erişilebilirlik ilkelerinin daha kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu araştırma, 2024 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde öğrenim gören 8 engelli ve 8 engelli olmayan öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre; “engelli

öğrencilerin akademik ve sosyal başarılarını desteklemek için adalet, eşitlik ve erişilebilirlik ilkelerinin daha kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, bireysel ihtiyaçlara duyarlı uygulamaların yaygınlaştırılması, sosyal ve akademik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve adalet algısının her bireyi kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması kritik önemdedir. Eğitim süreçlerinde kapsayıcılığın artırılması hem bireylerin bağımsızlıklarını geliştirmelerine hem de sosyal dayanışmayı güçlendirmelerine katkı sağlayacaktır” (Uzlaşır, 2024: 76-77).

Asiye Aydın’ın 2024 yılında tamamladığı *Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar: Türkiye Örneği* başlıklı yüksek lisans çalışmasına göre; engellilere yönelik sosyal politikalara tarih boyunca ihtiyaç duyulmuş ve duyulmaya da devam edilmektedir. Türkiye, sorunlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda engellilere yönelik çeşitli ve önemli sosyal politika uygulamalarını hayata geçirmiş ve geçirmeye devam etmektedir. Ancak küreselleşen dünya, gelişen teknoloji, yenilenen ihtiyaçlar ve bütün bunların beraberinde getirdiği sorunlar sosyal politikada hep bir gelişim, değişim ve dönüşüm ihtiyacı yaratacaktır sonucuna ulaşılmaktadır (Aydın, 2024: 106).

Azime Altınova’nın 2023 yılında tamamladığı *Engelli Kadınların Annelik Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi* başlıklı yüksek lisans çalışmasının sonuçlarına göre; engelli annelerin deneyimlerinde asıl belirleyici ve etki gücü yüksek olan toplumsal cinsiyet rolleri olduğu için, toplumsal cinsiyet rollerine karşı var olan tüm imkânlar kullanarak mücadele edilmelidir. Yerel yönetimlerdeki sosyal hizmet uzmanı istihdamı artırılmalı ve bu sosyal hizmet uzmanları toplum ve engelli anne arasında köprü kuracak projeler yapılmalıdır. Birinci basamak sağlık kuruluşlarında sosyal hizmet uzmanı istihdamı artırılmalı, başta engelli anneler olmak üzere tüm dezavantajlı grupların hizmet alım sürecinde tıbbi sosyal hizmet birimi ve hastane servisleri koordineli bir şekilde çalışmalıdır. Politika yapıcılar, sosyal hizmet akademisyenleriyle ortak çalışarak toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan, toplumun engelli annelere dair farkındalığını arttıracak, engelli annelerin toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı mağduriyet yaşamalarına engel olacak projeler, politikalar geliştirmelidir (Altınova, 2023: 228).

Ümit Turgay 2023’de *Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Fiziksel Engelli Bireylerin Babalık Deneyimleri (Mardin Örneği)* başlıklı yüksek lisans çalışmasını tamamlamıştır. Bu çalışma, Mardin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Kızıltepe Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü Evde Bakım Uygulama Biriminde kayıtlı ve evde bakım hizmetinden yararlanan herhangi bir zihinsel ve ruhsal problemi olmayan 20 fiziksel engelli baba ile yapılmıştır. Bu

araştırma, fiziksel engelli babaların en çok önem verdiği babalık rolünün, çalışarak gelir sağlayan bir baba kimliği kazanmak olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum sahip olunacak bu rolün sadece maddiyat kavramı ile ölçülemeyeceğini ortaya koymasının yanı sıra öz yeterlik algısı yüksek olunması ve psikolojik düzeyde kendine yeten, rolünü etkin biçimde sürdüren bir baba inşa edebilmenin de önemli bir parametresi olarak değerlendirilmektedir. Katılımcı babaların yaşamış oldukları engellilik hali ve buna bağlı olarak kamuya ait yerlerin engelliliklerine uygun bir yapıda tasarlanmaması ve yaşamış oldukları maddi yoksunluklar engelli babaların aileleri ile birlikte toplumsal alana çıkmalarını azaltmaktadır. Genellikle ev dışı ziyaretlerinin aile ve akrabalar arasında sınırlı olduğu sonucuna da ulaşılmıştır (Turgay, 2023: 117-119).

Tuğba Öztürk'ün 2023 yılında tamamladığı *Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İçi ve Sosyal Alanda Yaşadıkları Sorunların Değerlendirilmesi* başlıklı yüksek lisans tezinin örneklemini 14 bakım veren ebeveyn oluşturmuştur. Bu çalışmada, özellikle ailelerin engelliliği kabul etme sürecinde zorlandıkları ve bu durumu ilk öğrendikleri zaman engelliliğe dair çok da fazla bilgilerinin olmaması durumu söz konusudur. Ayrıca, bu durumun açıklanmasında doktor ve uzman görüşlerine başvuran ailelerin eğitimler aracılığı ile de ancak birtakım süreçlerden geçtikten sonra “kabul süreci” yaşadıkları da belirlenmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak ailelerin engellilik sürecinde yaşadıkları kabul etme süreci sonrasında şok olma durumu, çaresizlik, üzüntü, İçe yönelme, dini yönelimlere başvurma, öz-suçlayıcı düşünceler geliştirme ve olağanüstü bir çözüm beklentisi taşıma gibi yaklaşımlar benimsedikleri de gözlenmektedir. Ayrıca bazı ailelerin sabah uyandıklarında her şeyin düzeleceğini umut ettiklerini de bu çalışmada saptanmıştır. Süreç ilerledikçe ailelerin durumu kabullenmeye yöneldikleri, konuya ilişkin bilgi edinmeye çalıştıkları ve çözüm yolları geliştirdikleri de belirlenmiştir (Öztürk, 2023: v,101).

Elvin Abdullayev'in 2023'te tamamladığı *18-29 Yaş Arası Fiziksel Engellilerin Yaşadığı Psikososyal Sorunlar* başlıklı yüksek lisans tezinde, 15 fiziksel engelli bireyle tek seferde yapılan 40-45 dakikalık oturumlar sayesinde görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışma/araştırma, fiziksel engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların hem yakın sosyal çevreleriyle hem de toplumun geneliyle ilişkili olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Ayrıca engelli birey görüldüğünde doğru ve destekleyici bir yaklaşımın yerine önyargı ile oluşturulan “doğru anlamama” durumunun söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Bu olumsuz anlaşılmanın yanı sıra yakın çevre olarak tanımlanabilecek olan aile ve arkadaş bireyleri ile fazla sorun yaşamadıkları durumu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca,

nadiren bu bireylerin arkadaş çevresinde kendilerine yönelen yoğun dikkat ve ilgiden zaman zaman rahatsızlık duyabildikleri de gözlemlenmiştir (Abdullayev, 2023:1, 68).

Yücel Fidan'ın 2023 yılında tamamladığı *Ortopedik Engelli Ergenlerin Ayrımcılık Deneyimleri: Bingöl İli Örneği* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Bingöl il sınırları içinde yaşayan 12-18 yaş arası 16 ergen katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcı bireylerin zaman zaman arkadaş edinme ile ilgili olarak bazı zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Yaşanılan bu zorluklar nedeni ile katılımcıların sosyalleşmeleri akranlarına kıyasla daha az olması durumu onların bir anlamda sosyal ortamdan izole bir hayat yaşamalarına da neden olabilmektedir. Bu genel değerlendirme ile sosyal yaşama yeterli düzeyde dahil olamayan ortopedik engelli ergenlerin akranlarına göre dijital platformlarda daha fazla zaman geçirmeleri söz konusudur. Uygun fiziksel çevrenin ortopedik engelli bireyler için tasarlanmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda bu bireyler ulaşma/erişme durumlarını gerçekleştirmede de zorluklar yaşamaktadırlar. Bu bağlamda öncelikle binalar, yollar, merdivenler gibi insanı çevreleyen fiziksel çevrenin ortopedik engelli bireylere uygun tasarlanmadığı durumlar söz konusu olduğunda bu bireylerin hayata/topluma katılımını hem kısıtlanmakta hem de bağımsız hareket etme alışkanlığı oldukça zorlaştırmaktadır (Fidan, 2023: 7).

Habibe Telli'nin 2023 yılında tamamladığı *Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Müracaatçı Olarak Engelli Bireylerle Çalışma ve Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği* başlıklı yüksek lisans tez çalışması Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü kapsamında uygulanmıştır. Bu tez çalışması aynı bölümün 4.sınıfında yer alan öğrencilerin müracaatçı olarak engelli bireyler ile çalışabilme durumları kapsamında araştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda araştırmayı oluşturan Sosyal Hizmet Bölümü 4. sınıf öğrencilerinin müracaatçı konumunda olan engelli bireylere yönelik tutumlarını incelemeye odaklanan bu araştırmanın sonuçlarına göre bu öğrencilerin “engellilere yönelik olumlu tutumlara” sahip olduğu anlaşılmıştır (Telli, 2023: 73).

Gizem Çınar Bulut'un 2023 yılında tamamladığı *Covid-19 Pandemi Sürecinin Yükseköğretimdeki Engelli Öğrenciler ve Engelli Olmayan Öğrenciler Üzerindeki Etkisi* başlıklı yüksek lisans tezi İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim gören 34 engelli ve 41 engelli olmayan öğrenci katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarından biri şu şekildedir; “COVID-19 pandemi sürecinin öğrencilerin uzaktan eğitimdeki algısına, yaşam kalitesi olarak önceki dönem ile sonraki dönem arasındaki memnuniyetinde, sosyal hayat kaygı düzeylerine ve

pandeminin yaşam kalitelerine kesin bir etkisi bulunmamıştır” (Çınar Bulut, 2023: 3, 79).

Tuğba Doğan Bal’ın 2023 yılında tamamladığı *Ağır Engelli Aile Üyesine Bakım Veren Kadın Bakıcılarda, Bakım Yükü ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki* başlıklı yüksek lisans tezinde Merzifon Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü hizmet bölgesi kapsamında evde bakım sunan kadın bakım verenlerden oluşan 208 kadın yer almaktadır. Bu araştırma/çalışma kapsamında bakım verilen engelli bireyin cinsiyeti benlik doyumunu alt boyutu açısından incelendiğinde; fiziksel, zihinsel ve ruhsal/duygusal engellilere bakım sağlayan kadın bakım vericilerin “benlik doyumunu” ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmanın bir diğer bulgusu, eğitim düzeyi ortaokul ve üzeri olan katılımcıların yaşam, ilişki ve benlik doyumunu puanlarının araştırmadaki diğer katılımcılara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Doğan Bal, 2023: 70).

Ezgi Demirel’in 2022’de tamamladığı *Toplum Temelli Rehabilitasyon Perspektifinden Engellilere Yönelik Sosyal Yaşam Politikaları* başlıklı yüksek lisans tezi, İstanbul’da ikamet eden bireyler ile yapılmıştır. Bu araştırma/çalışma 18 yaş üstünde yer alan 10’u kadın 9’u erkek olmak üzere 19 engelli birey ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma açısından değerlendirildiğinde, özellikle engelli bireylerin toplumsal yaşamını doğrudan etkileyen bakım, kişisel destek, aile, ilişkiler ve evlilik gibi alanların yanı sıra sanat, kültür ve spor faaliyetlerine erişim bakımından da sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında, yaşanan bu sorunların birey ve toplum temelli rehabilitasyonun yanı sıra yerel/merkezi yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu çözüm önerileri sunulmuştur (Demirel, 2022: ii, iii).

Pınar Şalcı 2022 yılında *Engelli Bireyin Evde Bakıldığı ve Kurum Bakımına Verildiği Aileler Arasındaki Sosyolojik Farklılıklar: Aksaray İli Örneği* isimli yüksek lisans tezini tamamlamıştır. Bu çalışmada 30 aile araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır (engelli bireyin bakımını üstlenen 15 aile ve engelli bireyi kurumsal bakımına devretmek durumunda kalan 15 aile). Engelli bireye sahip olan aileler açısından sosyal desteğin belirleyici bir unsur olması durumu bu çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır. Ayrıca bu çalışma kapsamında akraba ilişkileri, duygusal destek ve sosyal politikalar başlıkları altında yapılan değerlendirmeler, aileler arasında belirgin sosyal farklılıkların bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, evde bakımını üstlenen ailelerde dayanışma temelli ilişkilerin öne çıktığına; kurumsal bakımı tercih eden ailelerde ise daha bireyci ilişki biçimlerinin yaygınlaştığına dikkat çekmektedir (Şalcı, 2022: 149).

Emre Kayacı'nın 2022 yılında tamamladığı *Engelli Kurum Bakım Hizmet Modelinde Aile Süreçleri* başlıklı yüksek lisans tezinde, engelli kurum bakım hizmet modelinin tek yönlü bir sosyal hizmet uygulaması olmadığı, bu hizmet modelini tercih eden aileler ile yeniden deneyimlenmiştir. Bu araştırma kapsamında İstanbul'da yaşamakta olan 7 aile yapılan çalışmada, “bireysel sorunların toplumsal soruna dönüşebildiği ve toplumsal sorunların bireysel etkisinin yaşandığı bakım hizmetleri sürecinde, engelli ailelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir” sonucuna ulaşılmıştır (Kayacı, 2022: v, 157).

Kübra Nur Aydın 2021 yılında *Yerel Yönetimlerde Engelli Farkındalığı: İstanbul İli Örneği* başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamıştır. Bu çalışma, belediyelerin engelli hizmetleri sunma farkındalığını odağına alarak İstanbul İlçe belediyelerinde yer alan hizmet çeşitlerine değinmektedir. Ancak bu çalışmada, hizmetlerdeki sunumun benzerlik gösterişi söz konusu olmasının yanı sıra hizmet sunum biçimi ve hizmet sistemine ilişkin ortak bir standardın bulunmadığı görüşü ortaya konulan sonuçlar arasında yer almaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilere göre, hizmet sunumundan sorumlu yetkililerin büyük bölümünün engelliliği toplumsal bir mesele olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Buna karşın, engelli bireylere yönelik uygulamaların çoğunlukla engelliliğin tıbbi boyutu esas alınarak yürütüldüğü de belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye’de engelli bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve daha geniş bir kitleye ulaşmak amacıyla yerine getirilmesi gereken çeşitli sorumluluklar ortaya konmuştur. Bu bağlamda belediyeler bünyesinde yürütülen çalışmaların farkındalık odaklı yaklaşımlardan ziyade, yasal düzenlemelerle yerel yönetimlere tanımlanan görev ve yetkiler çerçevesinde gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır (Aydın, 2021: iv, v).

Gülsüme Şenocak'ın 2021 yılında tamamladığı *Sonradan Görme Engellilik Deneyimine Sahip Bireylerin Psikososyal Yaşam Süreçlerinin Ekolojik Yaklaşım Çerçevesinde İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezinde 18-30 yaş arasında olan ve yine bu yaş grubu içinde olan 7'si erkek 5'i kadın olmak üzere toplam 12 görme engelli katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre yapılan değerlendirme kapsamında, görme kaybı yaşayan katılımcıların hem psikolojik süreçlerinde farklı değişimler yaşamalarının yanı sıra hem de günlük yaşam becerileri, toplumsal ilişkileri ve eğitim, kariyer ve aile kurmaya dair geleceğe dair hedeflerin de içinde olduğu sosyal yaşam süreçlerinde de farklı değişimler yaşaması söz konusu olmaktadır. Araştırmada, katılımcıların engellilik sonrasında yakın ilişkilerinin (aile, yakın akraba, arkadaş) değiştiği gözlemlenmiştir. Aile ve yakın akrabası tarafından koruyucu tutuma maruz kalan katılımcılar bu durumdan olumsuz etkilenirken destekleyici tutuma maruz kalan

katılımcıların bu durumdan olumlu etkilendiği saptanmıştır (Şenocak, 2021: ii, 118).

Muhammet Polat'ın 2021 yılında tamamladığı *Sosyal Politikalarda Engelliler: Erzurum İli İçin Bir Değerlendirme Çalışması* başlıklı yüksek lisans çalışmasında, “devlet tarafından engellilere yönelik uygulanan hizmetlerin ve politikaların etkinliğini ve verimliliğini ölçmeyi amaçlamaktadır”. Bu çalışma kapsamında elde edilen sonuçlardan bazıları şu şekildedir; “Kadınların erkeklere göre istihdam ve eğitim konusunda olumsuz olan durumu düzeltmek için toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili Erzurum'da çalışmalar yapılmalıdır. Politikacılar tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yapılacak düzenlemeler sayesinde engelli bireylerin özgürlük ve erişimleri artacaktır” ve “Kamuda çalışan engelli bireylerin özel sektöre göre daha yüksek seviyede kamudan memnun olduğu görülmektedir. Politikacılar kamuda çalışan engellilerin yanı sıra özel sektör çalışanı engellileri de göz önünde bulundurması faydalı olacaktır. Özel sektör çalışanları kamuya karşı algılarının yükselmesi için farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmalıdır” (Polat, 2021: iv, 80, 81).

Emine Yarımdağ 2021 yılında *Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Sorunları ve Kaygılarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bağlamında İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamıştır. Bu çalışmada/araştırmada özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında inceleme yapılması bakımından aynı aile içerisinde olan 10 anne ve 10 baba olmak üzere 20 ebeveyn ile görüşmeler düzenlenmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin yaşadıkları sorun ve kaygılara dair görüşlerinin anne ve baba arasında belirgin bir farklılık göstermediği gözlenmiştir. Fakat, yaşam içerisinde ortaya çıkan anlık sorunların ve bunun sonucunda yaşanan kaygıların anneleri daha fazla etkilemesi durumu söz konusudur.

Ayrıca engelli çocuğa ilişkin sorumlulukların ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yerine getirilmesi durumu da dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın bir diğer sonucuna göre, annelerin sosyal destek almaya ilişkin olumlu değerlendirmelere sahip olmalarına karşın babaların yeterli destek görmediklerini ya da çevrelerindeki kişilerin yoğunlukları nedeniyle destekten yararlanamadıklarını ifade etmeleri durumları da söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında yapılan bu çalışmanın odağında ise ebeveynlerin karşılaştıkları güçlüklerde, annelerin çocuklarla daha yoğun ilgilenmelerine bağlı olarak kendi iyi oluşlarıyla ilgili sorunlar yaşayabildikleri gözlenmektedir. Bu durum annelerin çocuklarına karşı yapılan ayrımcı/olumsuz tavırların karşılanmasında durumu babalara oranla daha fazla içselleştirdiklerini ortaya koymasının yanı sıra annelerin bu durumlarla/sorunlarla baş edebilmek açısından

psiko-sosyal destek alma ihtiyacı duyduklarını da ortaya koymaktadır (Yarımdağ, 2021: vi, 93).

Ayşegül Kayalar'ın 2021'de tamamlamış olduğu *Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadınlara Yüklenen Sorumlulukların Tükenmişlik Üzerine Etkisi* başlıklı yüksek lisans tezine 349 anne katılmıştır. Bu çalışma “engelli çocuğa sahip olan annelerin tükenmişlik düzeyleri ile bireylerin yakın ve uzak çevrelerinden sağladıkları psikolojik ve sosyal destek ilişkisinin incelenmesi” amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda “duygusal tükenmişlik ile yakın ilişki desteği, bakım desteği, bilgi desteği ve duygusal destek arasında; kişisel başarıda azalma ile bilgi desteği ve duygusal destek arasında; duyarsızlaşma ile yakın ilişki desteği ve duygusal destek arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. Aynı zamanda yaş ve gelir düzeyi ile duygusal tükenmişlik arasında; evlilik süresi ile duygusal tükenmişlik, kişisel başarıda azalma ve duyarsızlaşma düzeyleri arasında; çocuk sayısı ile duyarsızlaşma arasında belirgin bir farklılık olduğu görülürken; eğitim düzeyi ve engelli çocuk sayısı ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı da görülmüştür” (Kayalar, 2021: i).

Burhan Bektaş'ın 2021 yılında tamamladığı *Engelli Bireylerin Erişilebilirlik Problemine Yönelik Nitel Bir Araştırma: Ankara Merkez Örneği* başlıklı yüksek lisans tezine, Ankara merkezde ikamet eden 6 kişi ortopedik, 6 kişi işitme, 6 kişi görme engelli birey katılmıştır. Bu çalışmada kapsamında engelli popülasyonu için erişilebilirlik sorununun çözüme ulaştırılamamasının onların toplumsal yaşama katılmalarını olumsuz yönde etkileyeceği anlaşılmaktadır. Bu durum genel anlamda, sağlık, eğitim ve istihdam gibi birçok alanda temel hizmetlerden yeterli fayda sağlayamama durumunu da ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın en çarpıcı sonuçları arasında yer alan, hizmetlere engellenmeden ulaşmak ve bunlardan yararlanmak mümkün olmadığı zaman yapılan/yapılacak olan reform ve düzenlemelerin kâğıt üzerinde kalmasından duyulan endişedir (Bektaş, 2021: iv).

Yahya Çapan'ın 2021 yılında tamamladığı *Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Psikolojik İyi Oluş İle Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında, Trabzon il merkezi ve ilçelerinde (Akçaabat, Arsin ve Araklı) ikamet eden engelli çocuğa sahip 169 ebeveyn ile araştırma yapılmıştır. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin sosyal hizmet bakış açısı ile incelenmesi amacı ile yapılan bu çalışmada engelli çocuğun engellilik tanısı ve engellilik türü arasındaki ilişkiye dayalı ebeveynlerin psikolojik iyi oluş düzeyleri anlamlı bir farklılaşma göstermesi dikkat çekicidir. Buna göre,

çocuğunun engellilik tanısı ileri düzeyde olan ebeveynlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin, çocuğunun engellilik tanısı hafif düzeyde olan ebeveynlere göre daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çapan, 2021: v1, 87, 88).

Mahmut Sami Köktaş 2019 yılında *Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi Üyelerinin Sosyal Hizmeti Algılama Biçimi: Yalova İli Örneği* başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamıştır. Bu çalışma/araştırma kapsamında sosyal hizmetlere ilişkin kamusal hizmetlerin yerel yönetimlere devredilmesi durumunda hizmet yararlanıcılarına sunulan uygulamaların merkezi yönetime kıyasla daha nitelikli olup olamayacağına dair yerel meclis üyelerinin bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma ayrıca sosyal hizmet kurumlarının diğer kurumlardaki gibi bir idari yönetim yapısına sahip olmakla birlikte yalnızca bütçe, personel ve gelir-gider gibi işleyiş unsurlarıyla değerlendirilemeyeceğine dikkat çekmektedir. Bunun yanında, söz konusu kuruluşların hizmet sundukları incinebilir müracaatçı gruplarının öznesinin insan olduğu gerçeğini öncelikli olarak gözetmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bulgular, meclis üyelerinin sosyal hizmet kavramını çoğunlukla yardım etme eylemiyle ilişkilendirdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca merkezi idarenin taşra teşkilatının insan kaynağı, bütçe ve yetki bakımından güçlendirilmesi ve yerel sorunlara yerinde müdahale edebilecek araştırma-geliştirme birimlerinin oluşturulması önerilmektedir (Köktaş, 2019: vi, 95, 96).

Sonuç ve Değerlendirme

Engellilik, bireylerin günlük yaşam aktivitelerini kısıtlayan bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu durum yalnızca bir sağlık sorunu değil, aynı zamanda engelli bireyin kendisini ve ailesini/yakın çevresini sosyal, sağlık, eğitim ve ekonomik boyutlarda etkileyen karmaşık bir olgudur. Özellikle engelli bireylerin hem bireysel olarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri hem de toplumsal hayata katılım sağlayabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Ancak bu katılımın sağlanmasında, engelli bireylerin genel hizmetlere erişiminde çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları da görülmektedir.

Bu araştırma, Sosyal Hizmet disiplini kapsamında “engellilik” alanında üretilmiş yüksek lisans ve doktora tezlerini, belirlenen sınırlı anahtar kelimeler doğrultusunda saptamayı ve değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışmada bu sınırlılık Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı resmi sitesinde (<https://tez.yok.gov.tr>) bulunan ve “Konu: Sosyal Hizmet=Social Work”, “Dizin: Engellilik”, “İzin Durumu: İzinli” anahtar kelimeleri ile oluşturulmuştur. Bu kapsamda 28 adet lisansüstü çalışmaya ulaşılmıştır. 2019–2025 yılları arasına tarihlenen bu çalışmalar, yüksek lisans ve doktora tezleri olarak sınıflandırılarak

incelenmiş; yapılan değerlendirmeler doğrultusunda araştırmacıların ulaştığı sonuçlar genel bir çerçevede ortaya konulmuştur. Genel bir değerlendirme ile bu çalışma, akademik anlamda *Türkiye’de Sosyal Hizmet Alanında Engellilik Konulu Lisansüstü Çalışmalara Genel Bir Bakış* ana çatısı altında elde edilen sonuçların genel bir özetini ortaya koymaktadır. Elde edilen değerlendirmeler, engellilik konusunun sosyal hizmet literatüründe giderek daha görünür hâle geldiğini, ancak çalışmaların belirli temalar etrafında yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle bakım, sosyal destek, aile deneyimi ve sosyal hizmet müdahaleleri gibi başlıkların öne çıktığı; buna karşılık yapısal eşitsizlikler, kesişimsel dezavantajlar ve politika analizi boyutlarının görece daha sınırlı ele alındığı dikkat çekmektedir. Çalışma, mevcut akademik üretimi derleyerek ve özetleyerek panoramik bir değerlendirme sunmak; böylece sosyal hizmet ve engellilik alanında yapılacak lisans ve lisansüstü araştırmalar için kavramsal bir çerçeve ve referans zemini oluşturmaktadır. Aynı zamanda alandaki boşlukları görünür kılarak gelecekteki araştırmalara yön gösterme potansiyeli taşımaktadır. Sonuç olarak, engellilik alanında sosyal hizmet bilgisinin güçlendirilmesi; hak temelli, bütüncül ve kesişimsel yaklaşımları içeren daha kapsamlı akademik çalışmaların teşvik edilmesiyle mümkün olacaktır.

Kaynakça

Abdullayev, E. (2023). *18–29 yaş arası fiziksel engellilerin yaşadığı psikososyal sorunlar* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi].

Altınova, A. (2023). *Engelli kadınların annelik deneyimlerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].

Aydın, A. (2024). *Engellilere yönelik sosyal politikalar: Türkiye örneği* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].

Aydın, K. N. (2021). *Yerel yönetimlerde engelli farkındalığı: İstanbul ili örneği* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi].

Aydın, S. (2021). *Dayatılmış engelli kimliği: Bir sosyal inşa süreci olarak engellilik* [Doktora tezi, Yalova Üniversitesi].

Bektaş, B. (2021). *Engelli bireylerin erişilebilirlik problemine yönelik nitel bir araştırma: Ankara merkez örneği* [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi].

Çapan, Y. (2021). *Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi].

Çınar Bulut, G. (2023). *Covid-19 pandemi sürecinin yükseköğretimdeki engelli öğrenciler ve engelli olmayan öğrenciler üzerindeki etkisi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].

Demirel, E. (2022). *Toplum temelli rehabilitasyon perspektifinden engellilere yönelik sosyal yaşam politikaları* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].

Doğan, İ. (2021). *Ekolojik sosyal hizmet bakış açısından kent ortamında doğa deneyiminin engellilik bağlamında incelenmesi* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi].

Doğan Bal, T. (2023). *Ağır engelli aile üyesine bakım veren kadın bakıcılarda bakım yükü ve yaşam doyumu arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi].

Erdurak, Y. (2021). *Engelli bireylerin toplumla bütünleşmesinde sosyal sermayenin rolü* [Doktora tezi, Yalova Üniversitesi].

Fidan, Y. (2023). *Ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılık deneyimleri: Bingöl ili örneği* [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi].

Kayacı, E. (2022). *Engelli kurum bakım hizmet modelinde aile süreçleri* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi].

Kayalar, A. (2021). *Engelli çocuğa sahip ailelerde kadınlara yüklenilen sorumlulukların tükenmişlik üzerine etkisi* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi].

Köktaş, M. S. (2019). *Belediye meclisi ve il genel meclisi üyelerinin sosyal hizmeti algılama biçimi: Yalova ili örneği* [Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi].

Öksüz, M. (2023). *Ortopedik engelli eşlerin evlilik doyumu: Yalova örneği* [Doktora tezi, Yalova Üniversitesi].

Öztürk, T. (2023). *Engelli çocuğa sahip ailelerin aile içi ve sosyal alanda yaşadıkları sorunların değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi].

Polat, M. (2021). *Sosyal politikalarda engelliler: Erzurum ili için bir değerlendirme çalışması* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].

Sarı, K. S. (2021). *Görme engellilerle baskı karşıtı uygulama: Kesişimsel perspektif temelinde niteliksel bir araştırma* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Şakar, Ö. (2024). *Çalışma hayatına katılan engelli kadınların sosyal sağlık durumları: Yalova örneği* [Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi].

Şalcı, P. (2022). *Engelli bireyin evde bakıldığı ve kurum bakımına verildiği aileler arasındaki sosyolojik farklılıklar: Aksaray ili örneği* [Yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].

Şenocak, G. (2021). *Sonradan görme engellilik deneyimine sahip bireylerin psikososyal yaşam süreçlerinin ekolojik yaklaşım çerçevesinde incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].

Telli, H. (2023). *Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin müracaatçı olarak engelli bireylerle çalışma ve engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi örneği* [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi].

Turgay, Ü. (2023). *Evde bakım hizmetinden yararlanan fiziksel engelli bireylerin babalık deneyimleri (Mardin örneği)* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi].

Tutar Baykal, D. (2025). *Toplumsal engellilerin evliliğine yönelik tutumları: Sivas örneği* [Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi].

Uzlaşır, N. (2024). *Üniversitelerde öğrenim gören engelli ve engelli olmayan öğrencilerin eğitimde erişilebilirlik uygulamalarına yönelik örgütsel adalet algılarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].

Yarımdağ, E. (2021). *Engelli çocuğu olan ebeveynlerin sorunları ve kaygılarının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi].

BÖLÜM 3

GÖÇMEN ÇOCUKLARIN OKULA UYUM SÜRECİ: ÖĞRETMEN DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

TURAN DURAK¹
ALİ FUAT ERSOY²

Giriş

Göç olgusu insanlığın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan ve süreklilik arz eden bir olgu olarak incelenen kavramlardan biridir (Koçak & Terzi, 2012). Belirli bir bölgede yaşayan insanlar; farklı nedenlerle, içinde bulunduğu dönemin koşullarının etkisiyle, sürekli veya geçici olarak yaşadığı yerleşim yerinin dışına başka bir yerleşim yerine taşınması göç olarak tanımlanmaktadır (Parasız & Bildirici, 2002). Göçün farklı biçimleri bulunmaktadır ve göç türü, göçün toplumsal ve psikolojik boyutlarını anlamada önemli bir faktör olarak görülmektedir. Örneğin göç edenin amacına bağlı olarak farklı göç türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sınıflandırmada göçmenin

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, 0000-0001-6449-831X

² Prof. Dr. Karabük Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, 0000-0001-7665-6741

iradesi, yani gönüllü olup olmaması belirleyici unsurdur (Koşar & Aslan, 2020).

Göçmenler için yeni bir topluma uyum sağlamak zor olabilir. Dilsel ve kültürel farklılıklarla başa çıkarken çeşitli engellerle karşılaşabilirler (Ünlü et al., 2018). Bu zorluklar ve engeller göçmenlerin yaşadıkları uyum sürecinin karışıklığını yansıtmaktadır. Dil engelleri iletişim zorluklarına yol açabildiği gibi, yeni kültürel normlara ve değerlere uyum sağlamak da bazı zorluklar doğurabilir.

Göçmenlerin uyum süreçleri, yeni toplumlara entegre olma çabaları ve kimlik dönüşümleri göçün sosyolojik boyutunun anlaşılmasını daha da zorlaştırabilir. Bu bağlamda göçün kapsamlı bir şekilde anlaşılması hem göçmenlerin yaşamlarını iyileştirmek hem de toplumlar arası ilişkileri güçlendirmek açısından önemli bir adımdır (Bergut & Atmaca, 2024).

Göçün yol açtığı sorunların çözümü için göçmenlerin ülkeye uyum sağlanması gerekmektedir. Entegrasyon, göçmenlerin hem bireysel olarak hem de grup olarak topluma kabul edilmesi sürecidir. Kabul kriterleri ve gereklilikleri ülkeden ülkeye değişmektedir. Farklı ülkelerden göçmenlere ev sahipliği yapan Türkiye'de, ekonomik, sosyal ve toplumsal hayatta gün yüzüne çıkabilecek sorunların önlenmesi amacıyla göçmenlerin ülkeye entegrasyonunun sağlanması önem taşımaktadır. Türkiye'de ise ilk etapta Suriyelilerin "geçici" olarak yaşadıkları varsayılarak güvenlik, barınma ve gıda gibi temel insani ihtiyaçlara yoğunlaşmıştır (Dere & Demirci Dölek, 2023).

Son dönemde Türkiye'ye yönelik en güçlü göç hareketi Suriye'den gelmiştir. 2010 yılında Tunus'ta başlayıp 2011 yılında Suriye'ye yayılan Arap Bahar'ının yol açtığı şiddet olayları nedeniyle 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye'den ilk kez 252 kişilik bir grup Türkiye'ye adım atmıştır. Aynı yıl uygulamaya konulan Açık Kapı Politikası ile birlikte kayıtlı Suriyeli göçmen sayısı 2012 yılında 14.237'ye, 2013 yılında 224.655'e, 2019 yılında ise 3.641.644'e ulaşmıştır (Uslu &

Ceylan, 2019: 211-212). Göç İdaresi Başkanlığı'nın 14 Nisan 2025 tarihi itibarıyla güncellenen verilerine göre bu sayı 4.043.215 kişiye çıkmıştır (Göç İdaresi Dairesi Başkanlığı, 2025).

Suriye krizi devam ettikçe ve göçmenlerin ülkede “kalıcı” kalabileceği düşüncesi ortaya çıktıkça, onları toplumsal hayatla entegre edecek önlemlerin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıktı. Göçmenlerin toplumsal yaşama uyumun en temel bileşeni ise eğitimidir (Bergut & Atmaca, 2024).

Göçmenlerin yaşadıkları ülkeye uyum süreci eğitim yoluyla hızlandırılabilirdi gibi, okullaşmayla birlikte sosyal ve davranışsal uyumun da geliştiği söylenebilir (Demirtaş, 2016). Göçmenlerin işgücü piyasasına katılım ve ev sahibi ülkenin refahına katkıda bulunma becerilerinin geliştirilmesi, yani topluma uyumları eğitimle mümkündür (Bayındır & Yazıcı, 2024). Bu nedenle göçmen çocukların eğitimden mahrum bırakılıp başka yerlere göç ettirilmesinin, içinde yaşadıkları toplum açısından negatif sonuçlar doğuracağı dikkate alınmalıdır (Seydi, 2024). Göçmen çocukları birçok bakımdan diğer çocuklarla aynı eğitim haklarına sahiptir. Çocuk hakları, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde açık bir şekilde tanımlanmıştır. Bunlar arasında Çocuk Hakları Bildirgesi, Cenevre Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Konvansiyonu yer almaktadır. Göçmen çocukların eğitim hakkının korunması ve eğitim sistemine uyumlarının sağlanması açısından eğitimin sağlanması büyük önem taşımaktadır (Özer et al., 2016).

Eğitim, en temel insani haklardan biri olmasına rağmen doğal afet, savaş, siyasal huzursuzluk gibi durumlardan en hızlı ve olumsuz şekilde etkilenmektedir (İşigüzel, 2018). Nitelikli ve kapsamlı eğitim alamayan göçmenler, gittikleri ülkelere ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, geldikleri ülkenin dilini bilmemeleri yetişkinlerin iş bulamamasına veya az maaşlı işlerde çalışmasına sebep olmaktadır. Göçmen daha fazla para kazanmak

uğruna ihtiyaç duyduğu eğitimden vazgeçmektedir. Bu durum kısır bir döngü halinde gelişerek ekonomik, sosyolojik ve psikolojik anlamda bireysel tatminsizliğe yol açmaktadır (Ereş, 2015).

Göç ve eğitim, günümüz dünyasında büyük önem taşıyan bir konu olup birçok akademik araştırmanın odak noktasıdır (Günkör, 2018). Göç, bireyin eğitim yolculuğunu, aile yapısını, bireysel gelişimini ve toplumsal bütünleşmesini derinden etkilemektedir. Göçün eğitim üzerindeki etkisi; bireylerin eğitime erişimi, dilsel ve kültürel uyum, akademik başarı, öğretmenlerin rolü de dahil olmak üzere farklı açılardan değerlendirilmektedir (Akkaya, 2021). Ayrıca göç, özellikle göçmenlerin eğitim süreçleri açısından önemli zorluklara yol açabilmektedir. Göçmen kökenli öğrenciler yeni bir ülkeye veya şehre yerleşirken dil engelleri, kültürel zorluklar ve eğitim sistemindeki farklılıklar gibi zorluklarla karşılaşabilirler. Bu durum göçmen kişilerin eğitime erişimini ve akademik gelişimlerini etkileyebilir. Ayrıca bu süreçte öğretmenlerin rolü de büyük önem taşımaktadır. Öğretmenler göçmen kökenli öğrencilere uygun destek ve rehberlik sağlamak için farklı stratejiler geliştirmelidir. Bu nedenle göç-eğitim arasındaki ilişki, eğitim politikalarının ve uygulamalarının şekillenmesinde önemli bir etkidir.

Çoğunlukla sınır bölgelerde ve İstanbul gibi büyük şehirlerde yerleşim kuran mültecilerin yaşadıkları diğer sorunların yanı sıra, okul çağındaki çocukların eğitimi konusunda da baştan beri çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yönetiminde, kamplardaki çocuklar başta olmak üzere tüm göçmen çocukların eğitimi konusunda çalışmalar yürütülmüştür. Mültecilerin sıklıkla yaşadığı sınır illeri olan Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis'te kamplardaki çocuklara yönelik öncelikle dil, ardından diğer eğitim alanlarında birçok sayıda kurslar düzenlenmiştir. Başlangıçta kamplarda yaşayan bu çocuklara yönelik olarak yürütülen bu tür çalışmalar daha sonra özellikle sınır bölgelerde yaşayan diğer çocuklara da yaygınlaştırılmış ve düzenli

eğitim alabilmeleri amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmüştür (Ayhan & Parlak, 2023).

Göçün eğitimde yarattığı etki sadece öğrencilerle sınırlı olmayıp öğretmenler ve eğitim sistemleri bakımından da ciddi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Öğretmenler, göçmen öğrencilerin eğitim sürecinde önemli bir yere sahiptir (Ergün, 2022). Öğretmenlerin görevleri arasında öğrencilerin dil ve kültür uyum süreçlerine destek olmak, motivasyon sağlamak ve akademik performansını desteklemek yer almaktadır.

Öğretmenlerin göçmen kökenli öğrencilerle çalışması ve onların aileleriyle etkili bir şekilde iletişim kurması da önemlidir. Bu sayede öğrencilerin eğitim süreçlerine daha iyi uyum sağlamalarına yardımcı olabilirler. Göç sürecini öğretmenlerin anlamaları ve kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurarak eğitim yöntemleri geliştirmeleri, göç geçmişi olan öğrencilerin başarı şansını artırabilir ve sosyal uyum sürecini destekleyebilir (Aydeniz & Sarıkaya, 2021). Göçmen kökenli ve iletişim güçlüğü çeken öğrencilere destek olmak ve bu tür önyargıları azaltmak için öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin eğitilmesi ve duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Tüm bu eksikliklere rağmen göçmen kökenli öğrencilerin eğitimlerine devam etmeleri, ortaya çıkan sorunların en aza indirilmesi açısından önemli görülmektedir (Yenilmez, 2019). Göçmen kökenli öğrencilerin okulda tutulması, onların uzun vadeli eğitimleri ve gelecekleri açısından önemli bir adımdır.

Sosyal hizmet mesleği de bu konuya ilişkin önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Sosyal hizmet, bireyleri yalnızca kişisel özellikleri ile değil, içinde bulundukları çevresel koşullar ile birlikte ele alarak onların yaşadıkları zorluklarla baş edebilmelerine ve çevrelerine uyum sağlayabilmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Okul çağındaki çocuklar açısından bakıldığında ise, onların psikososyal, ekonomik, ailevi ya da bireysel sorun ve ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yürütülmekte ve bu uygulamalar “okul sosyal hizmeti” olarak adlandırılmaktadır. “Çevresi içindeki birey” yaklaşımı ile

çocuk; okul, aile ve toplum bağlamında bir bütün olarak değerlendirilmekte, böylece karşılaşılan problemlerin yalnızca çocuktan kaynaklanmadığı, çevresel faktörlerin de önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda okul sosyal hizmeti uzmanı, öğrencinin eğitim sürecini olumsuz etkileyen sorunlara yönelik çözüm yolları geliştirmektedir (Kalkan, 2019).

Okul sosyal hizmetinde esas amaç, “çocuğun üstün yararını” gözetmektir. Bu sayede çocuğun en temel haklarından biri olan eğitim hakkından eksiksiz biçimde yararlanması sağlanmaya çalışılmaktadır (Karakaya, 2020). Bu doğrultuda okul sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin akademik başarılarını artırmaları için onlara çeşitli şekillerde destek sunmaktadır. Yürütülen çalışmalar sırasında uzman, okul ekibinin bir parçası olarak okul idaresi, rehber öğretmenler, branş öğretmenleri ve öğrenci aileleriyle iş birliği yapmakta; ayrıca seminer, konferans ve eğitim etkinliklerine katılarak sürece katkı sağlamaktadır (Türkeri, 2014). Dolayısıyla okul sosyal hizmeti, çocukların karşı karşıya kaldıkları dezavantajlı durumları en az hasarla atlatmalarını amaç edinmektedir.

Literatür incelendiğinde göçmen çocukları üzerine çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Farklı illerdeki göçmen çocukların eğitim durumlarını inceleyen çalışmalar (Börü & Boyacı, 2016); Göçmen geçmişli çocukların çeşitli sorunlarını ve çözüm önerilerini ele alan çalışmaların (Erdem, 2017) yanı sıra göçmen geçmişli çocukların eğitim ve uyum sorunlarını birlikte ele alan çalışmaların da yapıldığı görülmektedir (Karabaş, 2018).

Göç akışının yoğun olduğu ülkelerden biri olan Türkiye’de göçmen kökenli öğrencilerin eğitimine ilişkin kanun, yönetmelik ve genelgeler değerlendirildiğinde, öğrencilerin Türk eğitim sistemine uyumu için farklı girişimlerin hayata geçirildiği gözlemlenmektedir. Bu konuda pek çok girişim olmasına rağmen göçmenlerin eğitim sistemine olan uyumunda hâlâ bazı zorluklar yaşanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, göçmen öğrenci nüfusunun yoğun olduğu eğitim kurumlarında görev yapan meslek elemanlarının

deneyimlerini inceleyerek, bu kurumlarda karşılaşılan sorunları ve olumlu uygulamaları ortaya koymaktır. Çalışma, göçmen öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaştıkları sosyal, kültürel ve akademik engellerin yanı sıra, bu engellere yönelik çözüm stratejilerinin belirlenmesini hedeflemektedir. Elde edilen bulguların, eğitim ortamlarının göçmen öğrenciler açısından daha kapsayıcı ve destekleyici hâle getirilmesine yönelik politika ve uygulamalara bilimsel bir temel oluşturması amaçlanmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada, belirlenen amaca uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) deseni tercih edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmada eğitimin aksayan ya da sorunsuz işleyen yönleri, doğrudan eğitim sürecinde yer alan aktörlerin, yani öğretmenlerin bakış açısından ele alınarak tartışılmıştır.

Araştırmada, amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Bu çalışma kapsamında, örnekleme ölçütü olarak göçmen öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu eğitim ortamları esas alınmıştır. Bu doğrultuda, Gaziantep ilinde göçmen öğrenci nüfusunun en fazla olduğu okullar belirlenmiş ve bu okullara ulaşmak için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden temin edilen güncel verilerden faydalanılmıştır. Katılımcı olarak belirlenen okul yöneticileri ve öğretmenler, göçmen öğrencilerin eğitim aldığı bu yoğun okullardan seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde, öğretmenlerle yapılan ön görüşmeler ve ilgili literatürün incelenmesi sonucunda, araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan soruların hem iç hem de dış geçerliliğini sağlamak amacıyla, göç çalışmalarıyla ilgilenen ve sosyal bilimler eğitimi konusunda uzman bir akademisyenin görüşüne başvurulmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu ise 2024-2025 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Gaziantep ilinde bulunan resmi ilkokullarda görev yapmakta olan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden toplam 12 öğretmen oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri toplama sürecinde, öğretmenlerle yapılan ön görüşmeler ve ilgili literatürün incelenmesi sonucunda, araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan soruların hem iç hem de dış geçerliliğini sağlamak amacıyla, göç çalışmalarıyla ilgilenen ve sosyal bilimler eğitimi konusunda uzman bir akademisyenin görüşüne başvurulmuştur.

Her bir görüşme yaklaşık olarak 25 dakika sürmüş ve bu süre zarfında katılımcıların görüşlerini rahatlıkla ifade edebilmelerine olanak tanınmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra, elde edilen tüm ses kayıtları titizlikle dinlenerek ve içerikleri eksiksiz bir şekilde yazıya dökülmüştür.

Araştırmanın analizini kolaylaştırmak adına ve tekrarlayan kodların ayrıştırılması için MAXQDA-2020 programı kullanılmış, yapılan tüm kodlamalar ve kategorileştirme işlemleri bu program üzerinden yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, katılımcı eğitimcilerin demografik özellikleri dikkate alınarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Söz konusu demografik değişkenler; cinsiyet, yaş grubu, medeni durum, eğitim düzeyi ve toplam mesleki deneyim süresi olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler çerçevesinde, eğitimcilere yöneltilen beş farklı soruya verilen yanıtlar analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, demografik faktörlerin katılımcıların görüş ve değerlendirmeleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla incelenmiştir. Böylece

araştırmada, farklı demografik özelliklere sahip bireylerin yaklaşımlarındaki benzerlik ve farklılıklar detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir.

Tablo 1: Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Branş	Med D	Eğitim	Deneyim
Katılımcı 1	29	Kadın	Gör. S.	Bekar	Lisans	5 Yıl
Katılımcı 2	34	Erkek	Müzik	Evli	Lisans	4 Yıl
Katılımcı 3	29	Erkek	Türkçe	Evli	Lisans	7 Yıl
Katılımcı 4	27	Kadın	Sınıf Ö.	Bekar	Lisans	3 Yıl
Katılımcı 5	26	Kadın	Felsefe	Bekar	Lisans	3 Yıl
Katılımcı 6	25	Erkek	Rehberk	Bekar	Lisans	1 Yıl
Katılımcı 7	28	Kadın	Fen B.	Bekar	Lisans	4 Yıl
Katılımcı 8	24	Kadın	İngilizce	Bekar	Lisans	2 Yıl
Katılımcı 9	30	Kadın	Sınıf Ö.	Bekar	Lisans	5 Yıl
Katılımcı 10	32	Erkek	Matematik	Bekar	Lisans	4 Yıl
Katılımcı 11	35	Kadın	Sınıf Ö.	Bekar	Lisans	5 Yıl
Katılımcı 12	33	Kadın	Sınıf Ö.	Evli	Y. Lis.	7 Yıl

Bu bölümde araştırmaya katılan öğretmenlerin deneyimleri yapılan veri analizleri kapsamında yapılan görüşmelerin değerlendirilmesiyle elde edilen veriler ışığında; Entegrasyon-asimilasyon, çokkültürlülük, dil problemleri, etkileşimi artırıcı etkinlikler şeklinde temalara ayrılarak incelenmiştir.

Entegrasyon- Asimilasyon İkilemi

Şiddet ve savaş gibi yıkıcı koşulların hâkim olduğu bir ortamdan kaçarak yeni bir ülkeye sığınan göçmen çocukların, yaşadıkları bu köklü değişimi algılama biçimleri, böyle travmatik deneyimler yaşamamış akranlarına kıyasla farklılık göstermektedir. Yaşanan savaş, zorunlu göç ve belirsizlik süreçleri, onların dünyayı anlamlandırma ve yeni ortama uyum sağlama süreçlerini derinden etkilemektedir. Bu nedenle, göçmen çocukların eğitim hayatına

dâhil edilmesi ve bu alandaki uyumlarının sağlanması, toplumsal bütünleşme kadar kritik bir öneme sahiptir (Bergut & Atmaca, 2024).

Göçmen öğrencilerin okula uyum sürecinde, bütünleştirici bir yaklaşım olarak öğretmenlerin, öğrencilerin eş zamanlı dil öğrenmelerine destek vermeleri, aile ve toplumun katılımına önem göstermeleri, iş birliğine dayalı öğrenmeyi teşvik etmeleri ve eşitlikçi bir bakış açısına sahip olmaları beklenir. Bu bağlamda, öğretmenlerin entegrasyon ile asimilasyon arasındaki bütünleştirme politikası ikileminde, daha çok çok kültürlülüğü ve kapsayıcı eğitimi esas almaları gerekmektedir (Atagül et al., 2025).

Katılımcı görüşleri, göçmen öğrencilerin okula uyum süreçlerinin asimilasyon ve entegrasyon kavramları arasındaki gerilimli ilişki üzerinden değerlendirildiğini göstermektedir. Görüşmecilerin, başarılı uyumu millî değerlerin benimsenmesi ile ülke kültürüne ve tarihine ilgi gösterilmesi üzerinden tanımlamaları, uyumun daha çok asimilasyonist bir yaklaşımla değerlendirildiğini gözler önüne sermektedir. Bu yaklaşımda göçmen öğrencilerin, baskın kültürel normlara uyum sağlamaları, “başarılı entegrasyon”un ana unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte Katılımcı 1’in ifadeleri, uyum sürecinin yalnızca dil öğrenme ya da kültürel benimseme ile sınırlı olmadığını; sosyal kabul, duygusal aidiyet ve karşılıklı etkileşim gibi çok boyutlu unsurlar içerdiğini ortaya koymaktadır. *"Yabancı uyruklu öğrencilerin okula uyumu hem bireysel gelişimleri hem de topluma bütünleşmeleri açısından oldukça önemli fakat okullarda yabancı uyruklu çocukların uyumunun çok sağlıklı geliştiğini maalesef söyleyemeyeceğim çünkü uyum sağlamak demek sadece dil öğrenmekle sınırlı değil demek sadece kendini kabul ettirme, kabul görme, arkadaş ilişkisi kurabilme, farklılıkları anlayabilme gibi duygusal boyutları içeriyor (Katılımcı 1).*

Bu vurgu, entegrasyonun tek taraflı bir adaptasyon süreci olmadığını, göç edilen ülkenin toplumunun ve eğitim kurumlarının

da sürecin aktif bileşenleri olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla bu bakış açısı, asimilasyondan ziyade karşılıklı uyuma dayalı entegrasyon anlayışına daha yakın durmaktadır.

Öte yandan Katılımcı 9'un ifadeleri, göçmen öğrencilerin hâkim kültüre mesafeli kalmaları sonucunda yaşadıkları uyum sorunlarına dikkat çekmektedir. Öğrencilerin bu halihazırdaki problemlerle mücadele etmek için kendi aralarında gruplaşmaları, çoğu zaman başarısız uyumun bir göstergesi olarak yorumlansa da bu durum aynı zamanda dışlanma, kabul görmeme ve kültürel yabancılaşmaya karşı geliştirilen koruyucu bir sosyal strateji olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda gruplaşma, göçmen öğrencilerin entegrasyona direnç göstermesinden ziyade, asimilasyon baskısı altında güvenli alanlar oluşturma çabası olarak okunabilmektedir.

"Belirli bir kültürlenme olan bir toplumun içine girdikleri için o toplumdaki kültüre uzak kalmışlardır, Bunlar uzak kalmışlar olduğu için yeni gelen yabancı uyruklu öğrenciler bulundukları okula uyum sağlama konusunda sıkıntılar çıkmıştır bu sıkıntıları kendi aralarında gruplaşarak başa çıkmaya çalışmışlardır." (Katılımcı 9)

Eğitim ortamlarında göçmen öğrencilerin uyumunun çoğu zaman entegrasyon söylemiyle ifade edilse de uygulamada asimilasyon beklentileriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu ikilem, göçmen öğrencilerin kimliklerini koruyarak toplumsal yaşama katılmalarını zorlaştırmakta ve uyum sürecini kırılgan hâle getirmektedir. Bulgular, okul temelli uyum politikalarının asimilasyoncu yaklaşımlar yerine, kültürel çeşitliliği tanıyan ve karşılıklı etkileşimi önceleyen kapsayıcı entegrasyon modelleri doğrultusunda yeniden düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Katılımcı görüşleri, eğitimcilerin göçmen öğrencilerin uyum sürecini entegrasyon ile asimilasyon arasındaki ikilem üzerinden değerlendirdiklerini ve bu sürece çoğunlukla olumsuz bir çerçeveden yaklaştıklarını göstermektedir. Katılımcı 5'in

ifadelerinde görüldüğü üzere, göçmen öğrencilerin “belirli bir kültürlenmeye sahip” bir toplum içinde kültürel olarak uzak kalmaları, uyum sorunlarının temel nedeni olarak değerlendirilmektedir.

"Yabancı uyruklu öğrenciler eğitim hayatında okula uyum sağlamakta zorlanmışlardır. Belirli bir kültürlenme olan bir toplumun içine girdikleri için o toplumdaki kültüre uzak kalmışlardır, Bunlar uzak kalmışlar olduğu için yeni gelen yabancı uyruklu öğrenciler bulundukları okula uyum sağlama konusunda sıkıntılar çıkmıştır." (Katılımcı 5)

Öte yandan Katılımcı 11’in ifadesi, sayıca az olan göçmen öğrencilerin açık bir gruplaşma yaşamasa dahi, savaş ve göç gibi konular gündeme geldiğinde “farklı” olarak işaretlendiklerini ve daha belirgin bir hâle geldiklerini ifade etmektedir. Bu durum, entegrasyonun yalnızca sosyal ilişkilerdeki gruplaşmalarla değil, gündelik etkileşimlerde ortaya çıkan sembolik dışlanma ve ötekileştirme pratikleriyle de bağlantılı olduğunu gözler önüne sermektedir.

"Savaş, göç konuları açıldığında gözler direkt yabancı uyruklu öğrencime dönüyor farklı olduğunu hissediyor, bir gruplaşma yaşanmıyor çünkü bir tane yabancı uyruklu öğrencim var." (Katılımcı 11)

Bireyler, kamusal alanda ve özel alanda farklı kültürlenme stratejileri izleyebilmektedir. Suriyeli göçmen ailelerin de bu konuda iki farklı strateji benimsedikleri görülmektedir. Yapılan bir araştırmada, azınlık konumunda oldukları ülkelerde, dillerini koruma içgüdüleriyle hareket ettikleri ortaya konmuştur. Bu nedenle, göçmen ebeveynler evde anadillerini konuşmalarının gerekçesini, çocuklarının Arapçayı unutmamasını sağlamak olarak ifade etmektedirler (Yeşilyurt, 2021). Çalışmanın bulguları da bu durumu doğrular niteliktedir.

"Ailelerinin bakış açılarından çok etkileniyorlar. Aileleri kötü etkiliyor çocukları" (Katılımcı 7)

Genel olarak bakıldığında katılımcılardan alınan görüşler, eğitim ortamlarında entegrasyon söyleminin varlığına rağmen, uygulamada kültürel farklılıkları sınırlayan ve uyumu asimilasyon üzerinden tanımlayan beklentilerin belirgin bir yapıda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, göçmen öğrencilerin kimliklerini koruyarak eğitim ortamına katılımını destekleyen daha kapsayıcı entegrasyon yaklaşımlarına duyulan gereksinimi açıkça ifade etmektedir.

Çokkültürlülük

Çokkültürlülük, göçmen gruplar ile yerel toplumun karşılıklı ve çift yönlü bir bütünleşme sürecine girmesi gerektiğini temel alan bir yaklaşımdır. Bu bakış açısı, her toplumun kendine özgü sosyal, kültürel ve tarihsel dinamiklere sahip olduğunu, dolayısıyla her yerde aynı şekilde uygulanabilecek tek tip bir uyum sürecinin bulunmadığını vurgular. Bu çerçevede, çokkültürlülük anlayışı, her toplumun farklı özelliklere sahip olduğu gerçeğinden hareketle, göçmen toplulukların uyum süreçlerinin de değişkenlik gösterebileceğini kabul eder. Bu nedenle, göçmenlerin yerel toplumla aidiyet duygusu geliştirebilmeleri için kullanılacak yöntemlerin çeşitlendirilmesini, farklı kültürel ve toplumsal ihtiyaçlara göre uyarlanmasını savunur (Aykut & Kahraman Güloğlu, 2023). Böylece hem göçmenlerin kimliklerini korumaları hem de yaşadıkları topluma entegre olmaları desteklenmiş olur.

Çokkültürcü yaklaşım, göçmenlerin çoğulcu bir toplum içinde; kültürel, bedensel, dilsel, etnik, dinsel ve cinsel farklılıklar gibi kimlik unsurlarının tanınmasını ve kabul edilmesini esas alır. Bu anlayış, bireylerin ya da grupların sahip oldukları bu farklılıklar nedeniyle olumsuz ayrımcılığa uğramalarının önlenmesini temel bir ilke olarak görür. Böylece, her bireyin kendi kimliğini özgürce yaşayabileceği, farklılıkların tehdit değil zenginlik olarak değerlendirildiği bir toplumsal yapı hedeflenir (Abacı Yıldız, 2024). Çokkültürcü yaklaşım, bu şekilde hem kimlik ve aidiyet duygusunun

güçlenmesine hem de toplum içinde karşılıklı saygı ve hoşgörü temelinde bir uyum sürecinin gerçekleşmesine katkıda bulunur.

Katılımcıların çokkültürlü eğitime ilişkin ifadeleri, sosyal hizmet mesleğinin temel ilkeleri arasında yer alan insan haklarına saygı, sosyal adalet ilkeleri, eşitlik ve farklılıklara saygı anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Katılımcı 1'in vurguladığı üzere, çokkültürlü eğitim göçmen çocukların okula ve topluma uyum sürecini hızlandırmakta; çocukların etnik köken, konuşulan dil, dini inanç ve yaşam tarzı gibi farklılıklarının bir engel değil, aksine desteklenmesi gereken birer zenginlik olarak ele alındığı kapsayıcı bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Bu yaklaşım, sosyal hizmetin birey-çevre etkileşimini merkeze alan perspektifiyle uyumlu olup, çocukların yalnızca akademik değil, psiko-sosyal gelişimlerini de destekleyen koruyucu ve güçlendirici bir işlev üstlenmektedir.

Hedefi farklı kültürel geçmişlerden gelen bireylerin eşit ve kapsayıcı bir şekilde eğitim sürecine katılımını ve çocukların etnik kökenleri, dilleri, dinleri, yaşam tarzları, kültürel değerleri ne olursa olsun hepsinin desteklendiği bir öğrenme ortamını oluşturmaktır. Özetleyecek olursak formel eğitimin amacına ulaşmış olması aslında çok kültürlü eğitimin de amacına ulaştığı anlamına gelir. Kısacası farklılıklar sorun değil zenginliktir uyum ve empati yeteneği gelişmiş daha doğrusu okullarda desteklenmiş çocuklar çok kültürlü eğitimi hiç zorlanmadan kucaklayabilir." (Katılımcı 1)

Katılımcı 3'ün çokkültürlü eğitimi "renkli" ve "çok yönlü" bireyler yetiştiren bir ortam olarak tanımlaması ise sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımıyla örtüşmektedir. Bambaşka kültürel yapıyı benimseyen çocukların bir çatı altında eğitim alması, karşılıklı öğrenmeyi, empati geliştirmeyi ve önyargıların azalmasını mümkün kılmakta; bu da çocukların sosyal becerilerinin ve toplumsal katılım kapasitelerinin artmasına katkı sunmaktadır. Sosyal hizmet açısından bu durum, toplumsal uyumun güçlendirilmesi ve dışlanma riskinin azaltılması açısından kritik öneme sahiptir.

"Çok kültürlü eğitim dil, din, ırk gözetmeksizin farklı olan birçok çocuğun eğitim gördüğü bir ortamı çağrıştırıyor. Bu şekilde daha renkli kişilik sahibi olmalarına olanak tanıyor, çok yönlü düşünme ve beceri sahibi olmalarına zemin hazırlıyor." (Katılımcı 3)

Katılımcı 6'nın çokkültürlü eğitimi hem avantajları hem de dezavantajları içerisinde barındıran bir yapı olarak tanımlaması, sosyal hizmetin **sorunları romantize etmeyen**, aksine risk ve güç alanlarını birlikte ele alan bakış açısıyla uyumludur. Öte yandan katılımcının dile getirdiği çatışma riski, sosyal hizmet açısından arka plana atılmaması gereken kritik bir noktadır. Dil farklılıkları, değerler sistemi, iletişim biçimleri ve önyargılar gibi unsurlar, çokkültürlü ortamlarda gerilim ve çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir. Sosyal hizmet disiplini bu noktada **arabuluculuk, çatışma çözümü, kültürel duyarlılık geliştirme ve önleyici müdahale** rolleriyle devreye girmektedir.

"Birden fazla kültürün bir arada eğitim gördüğü bir sistemdir. Bu durumun avantajları kadar dezavantajları da vardır. Avantajları farklı kültürler arası bilgi alışverişi yapılır ve birbirine fayda sağlar dezavantajları ise bazı çatışmalar yaşanabilir." (Katılımcı 6)

Sosyal hizmet disiplini, ayrımcılık ve önyargı konularında toplumsal farkındalık oluşturmaya ve bilinç düzeyini yükseltmeyi amaçlayan bireysel ve grup çalışmaları yürütmeyi hedefler. Bir grup ya da toplum içinde ayrımcılığa uğrayan bireyler, çoğu zaman kendilerini "güçsüz" ya da "kurban" olarak tanımlama eğilimindedir (Ünal & Gedik, 2022). Bu nedenle, sosyal hizmet müdahaleleri kapsamında bu bireylerle çalışmak, onlara yaşadıkları durumu farklı bir bakış açısıyla değerlendirme olanağı sağlamak ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak büyük önem taşır. Böylece bireyler, hem maruz kaldıkları olumsuz deneyimleri daha sağlıklı biçimde anlamlandırabilir hem de kendi yaşamlarında daha etkin ve güçlü bir konum edinebilirler.

Dil Problemleri

Mülteci öğrencilerin hem sosyal çevrelerinde hem de okul ortamında iletişim kurma konusunda ciddi zorluklar yaşadıkları görülmüştür. Yerel halk ile sağlıklı ve doğal bir şekilde sosyalleşememeleri, kendilerini ifade etmekte güçlük çekmeleri, derslerde anlatılan konuları anlamakta zorlanmaları ve derse aktif bir biçimde katılamamaları, onların eğitim sürecine uyum sağlamalarını olumsuz etkilemektedir. Bu durum, öğrencinin sınıf içinde kendisini ait hissetmemesine ve dolayısıyla derse katılma isteğinin azalmasına yol açmaktadır. Göç sonrası geldikleri toplumun baskın kültürünün dilini bilmeyen öğrenciler, sosyal yaşamda dezavantajlı bir konuma düşmekte; akademik ve kişisel gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için öncelikle bu dili öğrenmeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır (Baltacı, 2014). Yerel dili bilmeyen çocuklar, okul ortamında uyum sağlama ve adapte olma sürecinde sorunlar yaşamakta; okula karşı isteksizlik, devamsızlık veya okuldan ayrılma eğilimleri gösterebilmekte, aynı zamanda arkadaşları ve öğretmenleri ile etkili iletişim kurmakta da güçlük çekmektedir. Katılımcı 5'in ifadeleri, dil bariyerinin yalnızca farklı dillerin konuşulmasından kaynaklanan teknik bir iletişim sorunu olmadığını; aynı zamanda eğitim ortamında etkileşimi, karşılıklı anlayışı ve güven ilişkisini zedeleyen yapısal bir engel olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, ortak bir dilin etkin biçimde kurulamaması öğrenciler ile eğitimci arasında güç dengesizliğine yol açmakta, eğitimcinin kendini yetersiz ve dışlanmış hissetmesine neden olmaktadır.

"Dil problemi yaşıyorum. İngilizce yolu ile tüm öğrencilerle çoğunlukla İngilizce konuşsam dahi yeteri kadar anlaşılmadığını düşünüyorum. Bazen sınıfta kendi dillerinde konuşmaları sürdürüyorlar hatta anlamadığımı düşündükleri için bağırarak konuşmaya devam ediyorlar." (Katılımcı 5)

Katılımcı 12'nin görüşleri ise dil bariyerinin isteksizlik, algı ve önyargı boyutuna işaret etmektedir. Öğrencilerin Türkçeyi anlayıp konuşabilmelerine rağmen bilinçli olarak kendi dillerini tercih etmeleri, katılımcı tarafından olumsuz niyet atfı ile yorumlanmıştır. Sosyal hizmet perspektifinden bu durum, dil bariyerinin kültürel kimliğin korunması, aidiyet ihtiyacı ve dışlanma deneyimleriyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Öğrencilerin ana dillerini kullanmayı sürdürmeleri, kimi zaman baskın kültüre karşı bir direnç ya da kendini güvende hissetme çabası olarak da değerlendirilebilir. Ancak bu durum, eğitimi açısından mesleki otoritenin zedelendiği ve iletişimde karşılıklı güvenin kırıldığı bir deneyim yaratmaktadır.

"Öğrenciler kendi dillerinden başka şekilde iletişime geçmek istemiyor bu ülkede doğup büyümesine rağmen Türkçeyi anlıyor konuşuyor fakat bunu yapmak istemiyorlar soru sorduğumda sesli Arapça konuştukları için benim hakkımda çok iyi şeyler düşündüklerini zannetmiyorum." (Katılımcı 12)

Katılımcı 7'nin ifadesi, dil bariyerinin akran ilişkilerinde yalnızca iletişimi zorlaştıran bir unsur olmadığını; aynı zamanda önyargı, yanlış anlamalar ve sosyal gerilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığını göstermektedir. Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, ortak bir dilin yeterince kurulamaması öğrenciler arasında niyet atfetme, "arkamdan konuşuluyor" algısı ve güvensizlik duygularını artırabilmektedir. Bu durum, özellikle çocuklar ve gençler açısından sosyal dışlanma, yalnızlaşma ve akran zorbalığına maruz kalma riski doğurabilmektedir.

"Akranları ile her zaman harika bir ilişkileri olmayabiliyor. Özellikle dil bariyeri yüzünden birbirleri hakkında kötü şeyler söyledikleri ön yargısı ile sorunlar yaşayabiliyorlar." (Katılımcı 7)

Katılımcı 8'in görüşü ise dil bariyerinin grup dinamikleri ve birlikte çalışma süreçleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Yabancı öğrencilerin yerli öğrencilerle çalışmak istememesi, yüzeysel olarak isteksizlik gibi algılansa da sosyal hizmet perspektifinden bu durum;

iletişim kaygısı, yanlış anlaşılma korkusu, başarısız olma endişesi ve kendini güvende hissetme ihtiyaı ile ilişkilendirilebilir. Öğrencilerin kendi aralarında çalışmayı tercih etmeleri, dil bariyerinin yarattığı stresle baş etme stratejisi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu eğilim, uzun vadede ayrışmayı derinleştiren, sosyal bütünleşmeyi zayıflatan bir sonuç doğurmaktadır.

"rneğin bir grup olarak verdiğim proje ödevinde yabancı öğrenciler yerli öğrenciler ile birlikte çalışmak istemediklerini belirtmişlerdi kendi aralarında yapmak istediklerini ısrarla dile getirmişlerdi." (Katılımcı 8)

Katılımcı 2'nin ifadesi, dil bariyerinin yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal etkileşimden geri çekilmesine ve sınıf içinde pasifleşmesine yol açtığını göstermektedir. Sosyal hizmet açısından ortak bir dilin kurulamaması, öğrencilerin kendilerini ifade edememelerine, hata yapma kaygısı yaşamalarına ve bu nedenle sessiz kalmayı bir baş etme stratejisi olarak benimsemelerine neden olabilmektedir. Bu durum, öğrencilerin sınıf içi katılımını ve aidiyet duygusunu zayıflatmaktadır.

"Yabancı uyruklu öğrenciler genellikle aynı dili konuşabildiği öğrencilerle vakit geçiriyor o yüzden sınıfta yabancı öğrenciler sessiz kalmaktadır." (Katılımcı 2)

Katılımcı 12'nin görüşü ise dil bariyerinin uyum sürecinde duygusal ve davranışsal tepkilere yol açabileceğini ortaya koymaktadır. İlk dönemde yaşanan yalnızlaşma ve saldırgan tutumlar, öğrencinin yaşadığı iletişim güçlüğü ve dışlanmışlık hissinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zamanla uyum sağlansa dahi öğrencinin sessizliğini sürdürmesi, dil bariyerinin etkilerinin kalıcı olabildiğini göstermektedir.

"İlk zamanlarda (bir Suriyeli öğrencim var) Uyum konusunda çok zorlandık, hep bireysel zaman geçirdi ve genelde saldırgan tavırlar geliştirdi, şu anda uyum sağladı ama diğer öğrencilere göre yine sessiz." (Katılımcı 12)

Katılımcı 1'in aktardığı olay, dil bariyerinin yalnızca iletişim güçlüğü yaratmakla kalmayıp zorbalık, dışlanma ve şiddete varan kriz durumlarını tetikleyebilen önemli bir risk etkeni olduğunu göstermektedir. Yabancı uyruklu öğrencinin kendini ifade edememesi, yaşadığı duygusal ve psikolojik yükün içselleşmesine ve nihayetinde saldırgan bir tepkiye dönüşmesine yol açmıştır. Sosyal hizmet perspektifinden bu durum, dil bariyerinin bireyin hak arama, kendini savunma ve duygularını sağlıklı biçimde ifade etme kapasitesini sınırlandırarak kriz davranışlarını artırabileceğini ortaya koymaktadır.

"Bir örnek daha verecek olursam yerli öğrencinin dersimde yabancı uyruklu öğrenciyi ona kızacağımı düşünmüş olacak ki sanki o öğrencinin cümleleriymiş gibi hakaretli içerikli ifadelerde bulunup zorbalardı amacı bundan acımasızca keyif almaktı, elbette gereken tavrı gösterdim fakat bu durum ders bitiminde okul bahçesine taşıtı, bahçe nöbetçisi olduğumdan her iki öğrencinin davranışlarını takip ediyordum iyi ki de etmişim çünkü olay yabancı uyruklu öğrencinin kendisini ifade edememesinden ötürü zorlanıp ve bu zorbalığın kendisindeki duygusal ve psikolojik etkisinin karşısındaki öğrenciye makasla yaralama girişiminde bulunmasına kadar gitmişti eğer o gün dersimde bu olayın takipçisi olmasaydım belki de iki öğrencinin hayatlarının okul bahçesinde bitmesine seyirci kalacaktık." (Katılımcı 1)

Katılımcı 9 ve Katılımcı 12'nin görüşleri ise dil bariyerinin ırkçı tutumlar, gruplaşma ve sosyal dışlanma ile iç içe geçtiğini göstermektedir. Ortak bir dilin kurulamaması, "biz ve onlar" ayrımını derinleştirerek yabancı uyruklu öğrencilerin ötekileştirilmesine zemin hazırlamakta; bu dışlanma ise bazı durumlarda şiddetle karşılık verme biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Sosyal hizmet disiplini açısından bu süreç, dil bariyerinin yapısal eşitsizlikleri görünür kılan ve sosyal uyumu zedeleyen bir unsur olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

"Çalıştığım okulda da küçük yaş gruplarında çok fazla değil fakat büyük yaş gruplarında ırkçı yaklaşımlardan ötürü yabancı uyrukluların dışlandığını yabancı uyruklu çocukların da bu dışlamaya şiddet ile karşılık verdiklerini örnek verebilirim." (Katılımcı 9)

"İrksal anlamda gruplaşma çoğunlukla oluyor. Yerli öğrenciler beraber zaman geçirirken yabancı uyruklu öğrenciler de kendi aralarında zaman geçiriyorlar hatta bu sebeple kavga da edebiliyorlar." (Katılımcı 12)

Katılımcı 11'in ifadeleri, dil bariyerinin akranlar tarafından kabul görmeme sürecini derinleştirerek çocukların yalnızlaşmasına ve duygusal olarak görünmez hâle gelmesine yol açtığını göstermektedir. Sosyal hizmet açısından ortak dil eksikliği, çocukların duygularını ve yaşadıkları olumsuzlukları ifade etmelerini zorlaştırmakta; bu durum psikososyal gereksinimlerin artmasına neden olmaktadır. Yabancı uyruklu çocukların sanatsal ve sportif etkinliklere yönelmesi ile öğretmenlerle duygusal yakınlık kurma ihtiyacı, dil bariyerinin yarattığı aidiyet eksikliğini telafi etmeye yönelik baş etme stratejileri olarak değerlendirilebilir.

"Akranları tarafından kabul görmeyen çocuklar günün sonunda yalnızlaşan, gölgelenmiş kayıp bireyler hâline gelir aslında duygusal boyutlar devreye girmiş olur. Yabancı uyruklu çocuklar yaşamış oldukları olumsuzlukların üstesinden daha çok sanatsal ve sportif aktivitelere yönelerek baş etmeye hatta öğretmenlerle duygusal yakınlık kurup ait olduklarını hissetmeye ihtiyaç duyuyorlar." (Katılımcı 11)

Katılımcı 8 ve Katılımcı 3'ün görüşleri ise dil bariyerinin akran ilişkilerinde kutuplaşma, gruplaşma ve süregelen çatışmalar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Ortak bir iletişim zemininin kurulamaması, yanlış anlamaları ve önyargıları artırarak okul ortamında huzursuzluk yaratmakta ve yalnızca yabancı uyruklu öğrencileri değil, tüm öğrencileri olumsuz etkilemektedir. Sosyal hizmet perspektifinden bu durum, dil bariyerinin bireysel değil

toplumsal düzeyde sonuçlar üreten, sosyal uyumu zedeleyen bir risk alanı olduğunu göstermektedir.

"Okuldaki yabancı uyruklu öğrencilerin akranları ile ilişkileri çok da iyi değildir. Ara ara birtakım problemler çıkıp huzuru bozmaktadır bu durumda diğer öğrencileri olumsuz etkilemektedir." (Katılımcı 8)

"Yerli öğrenciler ile göçmen öğrenciler arasında kutuplaşma olduğu için akran ilişkilerinin sağlıklı olmadığı gözlemlenmektedir, ırksal anlamda gruplaşma yaşanmakta olup bireylerin kaynaşma sorunu bulunmaktadır." (Katılımcı 3)

Eğitim alanındaki paydaşlar, dil bariyerinin neden olduğu önemli sorunlardan birinin de akademik başarısızlık olduğunu vurgulamaktadır. Yapılan araştırmalar, göçmen öğrencilerin yerel dili bilmemelerinin, onların derslerde başarılı olma ihtimallerini ciddi ölçüde azalttığını ortaya koymaktadır (Atagül et al., 2025). Bu çalışmalar, dil yetersizliğinin öğrenme sürecini doğrudan etkileyerek akademik performansı düşürdüğünün altını çizmektedir. Mevcut araştırmadan elde edilen bulgular da bu yöndeki literatür ile örtüşmekte ve söz konusu tespitleri desteklemektedir.

"İrksal çatışmalar çocukların akademik en önemlisi psikolojik boyutta yıpranmalarına sebep olup bireylerin uyum sürecini yönetememelerine ve kendi benlik kimliklerini oluşturmamalarına neden oluyor. Örnekler fazlasıyla çok ancak çalışmanız bağlamında verebileceğim en uygun örnek yerli öğrencilerin göçmen öğrencilere karşı duygusal zorbalığı daha çok tercih etmeleridir öyle ki bu sebepten okula devam etmeyen yabancı uyruklu öğrencilerimizin sayısı oldukça dikkat çekici." (Katılımcı 9)

"Uyumlarının çok zor olduğunu söyleyebilirim özellikle aynı dili konuşmadığımız için bir sınıf öğretmeni olarak ona Türkçe öğretmek zorunda kalıyorum, ardından seslere geçtiğimizde bazı sesleri çıkarmakta zorlanıyorlar verdiğim ödevleri

yapmakta zorlanıyorlar çünkü anne baba Türkçe bilmiyor."
(Katılımcı 5)

Katılımcı 6'nın ifadeleri ise dil bariyerinin akademik alanda ikincil dışlanma yarattığını ortaya koymaktadır. Ders içeriğini takip edemeyen göçmen öğrencilerin ilgisiz olarak etiketlenmesi, sınıf içi gerilimi artırmakta ve hem göçmen hem yerli öğrencilerin öğrenme ortamını olumsuz etkilemektedir. Sosyal hizmet disiplini perspektifinden bu durum, dil bariyerinin eğitimde eşitlik ilkesini zedeleyen ve öğrenme hakkına erişimi sınırlayan bir faktör olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

"Matematik öğretmeni olarak bu ağır müfredat içerisinde göçmen çocuklara matematik öğretiminde zorlanıyorum ve çocuklar ilgisizliğinden dolayı yerli öğrencilerin derste dikkatini dağıtmasına sebep olmaktadır." (Katılımcı 6)

Kısaca, katılımcı görüşleri dil bariyerinin sosyal hizmet bağlamında; psikolojik yıpranma, akademik başarısızlık, okul terk riski ve uyum sürecinde aksamalar ile doğrudan ilişkili olduğunu ve bütüncül, çok disiplinli sosyal hizmet müdahalelerini zorunlu kıldığını ortaya koymaktadır.

Etkileşimi Artırıcı Etkinlikler

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Çocuk Hakları Bildirgesi'nde yer alan eğitim hakkı, her bireyin eğitim imkânlarına eşit şekilde erişebilmesini temel alan bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bildirgeler, kapsayıcı eğitimin temellerini atarak, eğitimin yalnızca belirli bir kesime değil, toplumun tüm bireylerine ulaşması gerektiğini vurgulamaktadır (Ünal & Gedik, 2022). Bu doğrultuda, kapsayıcı eğitimin de her birey için ulaşılabilir ve vazgeçilmez bir insan hakkı olduğu yorumu yapılabilir. UNESCO, kapsayıcı eğitimi tanımlarken özellikle erişilebilirlik ilkesine ve öğrenci çeşitliliğinin önemine dikkat çekmektedir. Bu anlayış, eğitim sürecinde farklı sosyoekonomik, kültürel ve bireysel özelliklere sahip öğrencilerin katılımını artırmayı hedeflerken, onların eğitim sürecinden

dışlanmasını veya eğitim olanaklarından mahrum bırakılmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, kapsayıcı eğitim uygulamaları, öğrencilerin farklı öğrenme stilleri, gelişim düzeyleri ve özel gereksinimlerini karşılamaya yönelik kapsamlı faaliyetleri de içermektedir. Böylece, eğitim ortamı tüm bireyler için daha adil, eşitlikçi ve destekleyici bir hale gelmektedir (Abacı Yıldız, 2024).

Katılımcı 3'ün görüşü, sosyal hizmet disiplini açısından etkileşimi artırıcı etkinliklerin okul ortamındaki önemini açık biçimde ortaya koymaktadır. Sosyal beceri ve empati düzeyi yüksek çocukların, dil farklılığına rağmen yabancı uyruklu akranlarıyla vücut dili ve duygusal paylaşım yoluyla ilişki kurabilmesi; etkileşimi artırıcı etkinliklerin iletişim engellerini aşmada işlevsel olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamaları, empati ve sosyal becerileri iyileştirmeye yönelik grup aktiviteleri ve etkinlikler aracılığıyla çocuklar arasındaki karşılıklı anlayışı ve sosyal uyumu güçlendirmeyi hedeflemektedir.

"Çalıştığım okulda sosyal becerileri ve empati becerisi yüksek olan çocukların yabancı uyruklu çocukları hoşgörüyle kabul ettikleri gözle okulda sosyal bu sayı çok çok az aynı şekilde yabancı uyruklu çocuklarda da empati ve sosyal becerisi yüksek olan çocuklar karşı tarafı aynı samimiyetle karşılıyor bunu bir dili konuşmaktan ziyade vücut dilleriyle yapıyor olmaları aslında duyguların ne kadar hayati olduğunu bize gösteriyor. (Katılımcı 3)

Katılımcı 9'un görüşü, sosyal hizmet disiplini bağlamında etkileşimi artırıcı etkinliklerin akran ilişkilerini güçlendirici rolünü yansıtmaktadır. Başlangıçta zayıf olan ilişkilerin zamanla ortak paydalar etrafında gelişmesi, planlı grup etkinlikleri ve birlikte deneyim kazanmaya dayalı sosyal hizmet müdahalelerinin çocuklar arasında etkileşimi, aidiyet duygusunu ve kalıcı dostlukları desteklediğini göstermektedir. Bu durum, etkileşimi artırıcı etkinliklerin sosyal uyum ve ilişkisel güçlenme açısından fonksiyonel bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

"İlk başlarda zayıf olan akran ilişkileri zamanla ortak paydaları da buluşarak daha da gelişiyor ve ortaya sıkı dostluklar çıkıyor." (Katılımcı 9)

Bazı katılımcı görüşleri, sosyal hizmet disiplini bağlamında etkileşimi artırıcı etkinliklerin okul temelli uygulamalardaki dönüştürücü rolünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcı 1'in sanatı evrensel bir iletişim dili olarak tanımlaması, sosyal hizmetin çokkültürlü ortamlarda benimsediği ilişki temelli ve güçlendirici yaklaşım ile örtüşmektedir. Dil farklılıklarının ötesinde duygu ve hayal gücü üzerinden kurulan iletişim, etkileşimi artırıcı etkinliklerin çocuklar arasında güven ve karşılıklı anlayış geliştirmedeki işlevini göstermektedir.

"Sanat duygu düşünce ve hayal gücünün çeşitli biçimlerde ifade edilmesidir insanlar aynı dili konuşmasalar dahi hissettikleri aynıdır ve sanat birbirimizi anlamamız için mükemmel bir yol, branşımın Görsel Sanatlar olduğunu söylemişim bu yüzden belki de okulda yabancı uyruklu çocuklarla en iyi iletişimi ben kurabiliyorum." (Katılımcı 1)

Katılımcı 10 ve Katılımcı 5'in sanatsal ve sportif faaliyetlerin öğretim programlarında artırılması ve farklı yöntem, teknik ve materyallerle desteklenmesi yönündeki görüşleri; sosyal hizmetin önleyici ve geliştirici müdahale anlayışıyla uyumludur. Bu tür etkinlikler, çocukların sosyal becerilerini ve empati kapasitelerini güçlendirerek kültürler arası etkileşimi destekleyen güvenli alanlar oluşturmaktadır.

"Elbette var sanatsal ve sportif faaliyetlerin ön planda olduğu öğretim programlarının arttırılması." (Katılımcı 10)

"Bence çocuklara öncelikle kültürlere yapmalıyız tabii ki bu çeşitli etkinliklerle sanatsal veya sportif olabilir. Derslerde farklı yöntem teknik ve materyallerle de destekleyebiliriz." (Katılımcı 5)

Katılımcı 7'nin göçmen çocukların kendi kültürlerini yansıtabilecekleri etkinliklere katılımının sağlanması yönündeki

vurgusu ise sosyal hizmetin katılımcılık, kapsayıcılık ve kültürel duyarlılık ilkelerini ön plana çıkarmaktadır. Göçmen çocukların sadece adapte olan bireyler değil, bununla beraber sürece katkı sunan aktörler olarak görülmesi; aidiyet duygusunun güçlenmesine ve okul ortamında karşılıklı etkileşimin artmasına katkı sağlamaktadır.

"Göçmen çocukların okula adaptasyonunu hızlandırmak için onları daha fazla etkinliklere katarak arada onların da birer kültürlerinden etkinlikler gösteriler yaparak onların okula adaptasyonunu kolaylaştırabiliriz." (Katılımcı 7)

Öğrencilerle en yakın etkileşim içinde bulunan öğretmenler hem kapsayıcı eğitimin hem de kaynaştırma süreçlerinin en önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle, yalnızca öğrenme süreçlerini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda olumlu tutumlarıyla öğrencilere rehberlik etmeleri ve rol model olmaları gerekmektedir (Walker & Linda, 2019). Ancak mevcut kapsayıcı eğitim uygulamaları incelendiğinde, öğretmenlerin genellikle sınırlı kaynaklar ve kısıtlı zaman çerçevesinde yoğun çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu durum, öğretmenlerin daha yaygın ve kapsamlı bir desteğe ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır (Akbulut et al., 2021). Dolayısıyla, okulların hem fiziki kapasitelerinin artırılması hem de maddi imkanlarının geliştirilmesi yönünde ciddi, somut ve yaygın bir destek sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Çeşitli nedenlerden dolayı yoğun göç alan Türkiye, bu durumun beraberinde getirdiği pek çok sorunla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Söz konusu sorunlar, ülkenin ekonomi, eğitim, kültür ve siyaset gibi birçok alanında etkisini hissettirmektedir. Bu alanlar arasında eğitim, en karmaşık ve zorluk derecesi en yüksek olan konulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte eğitim, göçmen çocukların yaşama uyum sağlamaları ve hayata tutunabilmeleri açısından son derece kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Watkins'ın de vurguladığı üzere, eğitim,

çocukların yerlerinden edilmelerinin yol açtığı güçlükleri aşmalarında ve daha donanımlı bireyler haline gelmelerinde önemli bir rol üstlenmektedir (Watkins, 2013). Öte yandan, göçmen çocukların yalnızca uyum sürecinde değil, aynı zamanda göç ettikleri ülkenin eğitim sisteminde de belirgin etkiler yarattıkları görülmektedir (Sarier, 2020). Türkiye her ne kadar bu konuda farklı projeler ve yöntemler geliştirerek çözüm üretmeye çalışsa da bu sorunların tamamen ortadan kaldırılması günümüz itibarıyla mümkün olamamıştır.

Günümüzde sosyal hizmet uzmanları, mikro, mezzo ve makro düzeylerde birçok farklı alanda hizmet sunmaya çalışmaktadır. Uzmanlar, mesleğin disiplinler çerçevesinin kazandırdığı uygulama becerilerini kullanarak hizmetlerini profesyonel bir şekilde yürütmektedir. Özellikle göçmen nüfusla gerçekleştirilen çalışmalarda, ayrımcılık karşıtı bir yaklaşım benimsemek ve çokkültürlü sosyal hizmet uygulamaları konusunda donanımlı olmak temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının göç alanındaki çalışmalarında kültürel yetkinlik sahibi olmaları büyük önem taşımaktadır. Ancak bu şekilde, hizmet sunulan gruplara yönelik çalışmalar hem anlamlı hem de faydalı hale gelebilir. Kültürel yetkinlik sayesinde, göçmen nüfusun bulunduğu koşullar ayrıntılı bir şekilde analiz edilebilir ve onların geldikleri toplumla etkileşim süreçleri değerlendirilebilir. Bununla birlikte, sosyal hizmet uzmanının bu süreçte göçmenlerin tüm kültürel özelliklerini bütünüyle benimsemesi gerekmez; önemli olan sempatiden uzak durarak, empati temelli ve profesyonel bir yaklaşımı sürdürebilmesidir.

Çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımı, göçmenlerle yürütülen sosyal uyum çalışmalarında, yapılan uygulamaların insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Literatürde çokkültürcü yaklaşımın sosyal hizmet açısından hem güçlü hem de sınırlı yönlerine dikkat çekilmiş; bireylerin sosyo-kültürel farklılıklarının gözetilerek hizmetlerin buna uygun şekilde

sunulması gerektiği vurgulanmıştır (Abacı Yıldız, 2024). Bununla birlikte, çeşitli araştırmalarda ifade edildiği üzere, göçmenlerin yalnızca “farklı” kimlikleriyle tanımlanması, onların hizmetlere erişimlerinin kısıtlanmasına ya da ayrımcı tutumlarla karşı karşıya kalmalarına yol açmamalıdır (Aykut & Kahraman Güloğlu, 2023). Araştırma sonucunda, mülteci çocukların eğitim hayatlarında karşılaştıkları güçlükler ve bu sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecek çeşitli etkenler hakkında önemli bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin mülteci öğrencilerle ilgili deneyimleri incelenmiş ve hangi noktalarda yetersiz kaldıkları ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, eğitim sistemi içerisinde mülteci öğrencilerin ihtiyaçlarına daha etkili bir şekilde yanıt verebilmek için okul sosyal hizmetinin, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde hayata geçirilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mülteci öğrencilerin karşılaştıkları en önemli güçlüklerden biri dil yetersizliği, yani Türkçe bilmemeleridir. Eğitim ile dil arasında güçlü bir ilişki bulunduğundan, öğrencilerin Türkçe bilmemeleri onların derslere katılımını ve akranlarıyla iletişim kurmalarını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır (Ünal & Gedik, 2022). Katılımcıların ifadelerine göre, mülteci öğrenciler arasında Türkçe bilmeyenlerin oranı oldukça yüksektir. Öte yandan, okul personelinin de öğrencilerin anadili olan Arapçayı bilmemesi, iletişim sürecini iki yönlü olarak zorlaştırmaktadır. Bu durum hem öğretmen ve okul çalışanlarının hem de Türk öğrencilerin mülteci öğrencilerle sözel iletişim kurmalarını güç hale getirmektedir. Ayrıca, müfredatın tamamen Türkçe olması, mülteci öğrencilerin derse odaklanmalarını, akademik başarılarını ve sınıf içi etkinliklere katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda da mülteci öğrenciler açısından eğitimin önündeki en büyük engelin dil olduğu, dil bilmeyen öğrencilerle ortak bir zeminde buluşmanın zorlaştığı ve iletişim kurmada ciddi sorunlar yaşandığı ortaya konmuştur.

Baltacı'nın araştırmasında, mülteci öğrencilerin akademik başarılarını artırmaya yönelik çeşitli faaliyetlerin yürütüldüğü, ancak öğretmenlerin sunduğu desteğin tek başına yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Baltacı, 2014). Buna karşın, öğrencilerin yerel dili öğrenmelerinin adaptasyon sürecini hızlandırdığı ve bu nedenle dilin oldukça kritik bir rol üstlendiği görülmektedir. Nitekim Khalid'in çalışmasında da ailelerin Türkçeye yeterince ilgi göstermemeleri, günlük yaşamda sürekli anadillerini kullanmaları, sosyal çevrelerini daha çok kendi milletlerinden bireylerle sınırlı tutmaları ve bu durumun gettolaşmaya yol açması gibi nedenlerle, öğrencilerin Türkçeyi tam anlamıyla öğrenemedikleri ortaya konmuştur (Khalid, 2023).

Okula uyum süreci, öğrencilerin yaşadığı uyum sorunlarını ve bu sorunlara çözüm olarak uygulamaya konulan uyum sınıflarını kapsamaktadır. Gözlemler, mülteci öğrencilerin özellikle ülkeye ilk geldikleri dönemde uyum problemlerini daha yoğun bir şekilde yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin aktardıklarına göre, pek çok mülteci öğrencinin çeşitli düzeylerde uyum güçlüğü yaşadığı belirlenmiştir. Kültürel farklılıkların yol açtığı aidiyet eksikliği, yalnızlık hissi, arkadaş çevresiyle sosyalleşememe, ailelerinden ayrı kalmanın yarattığı psikolojik olumsuzluklar, göç ve yas travması, güven duygusunun zedelenmesi, memlekete duyulan özlem, içe kapanıklık ve çekingenlik gibi faktörler bu süreci zorlaştırmaktadır. Ayrıca, dil yetersizliği ve ekonomik sıkıntılar da öğrencilerin okula uyum sağlamalarını güçleştiren önemli etkenler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, araştırmanın bulguları mülteci öğrencilerin göç ettikleri ülkede çok sayıda sorunla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Bu sorunlardan biri olan eğitim güçlüğünün ise büyük ölçüde öğrencilerin okul dışı yaşam koşullarından, dil yetersizliğinden ve uyum sürecindeki zorluklardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Çocuğun sosyal çevresinin çoğunlukla kendi milletinden ve kültüründen bireylerle sınırlı kalması, ekonomik

sıkıntılar, ailelerin çocuklara dil öğrenimi ve eğitim sürecinde yeterince destek sağlayamaması bu zorlukları artıran etkenler arasındadır. Okul ortamında ise öğrencilerin yerel dili bilmemeleri, kendilerini ifade etmelerini ve akranları, öğretmenleri ile okul personeliyle sağlıklı iletişim kurmalarını güçleştirmektedir. Bunun sonucunda akademik başarılarının düşük olması ve Türk öğrencilerle güçlü arkadaşlık bağları kuramamalarının da okul içindeki diğer temel sorunları oluşturduğu görülmektedir.

Araştırma çerçevesinde, göçmen öğrencilerin karşılaştıkları güçlüklerin en aza indirilebilmesi için eğitimcilere sunulabilecek bazı öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Her şeyden önce, öğrencilerde bir dil sorunu mevcutsa Türkçe öğrenim sürecini hızlandıracak çalışmalar yapılması önemlidir. Bu kapsamda, ek Türkçe dersleri planlanarak öğrencilerin dil engelini aşmalarına katkı sağlanmalıdır.
- Göçün yol açtığı psikolojik sıkıntıları aşabilmeleri ve geçmişten kaynaklanan olumsuz etkileri en aza indirebilmeleri için öğrencilere rehberlik hizmetlerinin sunulması
- Öğrenciler arasındaki uyum problemlerini giderebilmek için çeşitli sosyal etkinlikler organize edilmeli ve diğer öğrencilere bu süreçte yol gösterici yönlendirmeler yapılmalıdır.
- Eğitimciler, öğretim faaliyetlerini öğrencilerin ihtiyaçlarına göre uyarlayarak, desteğe daha fazla ihtiyaç duyan çocuklara ek öğrenme imkânları sunarak ve özel iletişim yöntemlerinden yararlanarak göçten etkilenen çocuklara yardımcı olabilirler. Ayrıca sınıf içerisinde sıcak, güvenli ve destekleyici bir ortam oluşturarak ve okul ile aile arasındaki iş birliğini güçlendirerek, çocukların travmatik deneyimlerle daha kolay başa çıkmalarına ve iyileşme süreçlerinin hızlanmasına katkıda bulunabilirler.

- Oyunun çocuk dünyasında önemli bir yere sahip olması nedeniyle, göç eden çocukların uyum sorunlarının çözümünde oyun temelli yöntemlerden yararlanmak etkili bir yaklaşım olabilir.

Bütün bunlara ek olarak, mülteci öğrencilerin yaşam deneyimlerine ilişkin hem literatürdeki çalışmalar hem de araştırma bulguları incelendiğinde, Türkiye’de okul sosyal hizmeti kapsamında yürütülmesi gereken birçok görevin rehber öğretmenlere yüklendiği görülmektedir. Ancak rehber öğretmenlerin, mülteci öğrencilerin okul dışındaki yaşamlarına yeterince dâhil olamaması ve bu kırılgan grupla çalışmak için gerekli mesleki donanımdan yoksun olmaları, etkin çalışmalar gerçekleştirmelerini engellemektedir (Atagül et al., 2025). Bu nedenle, okullarda sosyal hizmet uygulamalarının gözden geçirilmesi, ilgili kurumların sorumluluğunda meslek yasası çerçevesinde sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülmesinin sağlanması önem arz etmektedir.

Göç süreci sonucunda, kendi kültürel değerleri, örf ve adetleri ile kaynak ülkede yaşamlarını sürdürürken olağanüstü koşullar nedeniyle farklı bir coğrafyada yaşamak zorunda kalan çocuklar; aidiyet duygusu eksikliği, uyum güçlüğü, ötekileştirilme, çocuk işçiliği, okula erişememe, sağlık sorunları, dil engeli ve ebeveyn kaybı gibi pek çok problemle karşılaşabilmektedir (Aykut & Kahraman Güloğlu, 2023). Bu durum, çocukların sosyal, bilişsel ve ruhsal gelişimlerinde olumsuzluklar yaratarak onları dezavantajlı bir konuma itmektedir. Bu bağlamda, çocukların ev dışında en fazla zaman geçirdikleri yer olan okul; onların yeniden topluma aktif bireyler olarak kazandırılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Çocuğun gelişim döneminde sağlıklı bir kimlik kazanmasına, hayata ve sosyal rollere hazırlanmasına katkı sağlamak, topluma uyumunu kolaylaştırmak ve üstün yararını gözeterek göç sürecinde karşılaşabileceği zararları en aza indirmek amacıyla okul sosyal hizmeti uygulamalarının hayata geçirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abacı Yıldız, C. (2024). Eğitim ve Göç Politikalarının Ortak Yüzü: Çokkültürlülük Ekseninde Göçmen Çocukların Okula ve Topluma Uyumu. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi.
- Akbulut, F., Yılmaz, A., & Erciyas, M. (2021, Şubat). Öğretmen Adayları Kapsayıcı Eğitim Hakkında Ne Düşünüyor? *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(6), s. 33-52.
- Akkaya, D. (2021). Göçmen Öğrencilerin Eğitim Gereksinimlerinin Paydaş Görüşler Doğrultusunda Belirlenmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi.
- Atagül, M., Özen, R. B., & Ergül, E. (2025). Rehber Öğretmenlerin Gözünden Mülteci Çocukların Eğitimdeki Sorunları ve Okul Sosyal Hizmetinin Önemi. *Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi*, 1(29), s. 127-148.
- Aydeniz, S., & Sarıkaya, B. (2021). Göçmen Çocukların Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Milli Eğitim*, 385-404.
- Ayhan, E., & Parlak, B. (2023). Göçmen Çocukların Toplumsal Uyumuna Yönelik Bir Araştırma: Mamak Örneği. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 493-525.
- Aykut, N., & Kahraman Güloğlu, F. (2023). Göçmenlerin Sosyal Uyumlarının Ayrımcılığa Dönüşmesine Karşı Çokkültürcü Sosyal Hizmet. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(13), s. 397-412.
- Baltacı, H. (2014). Göçmen Öğrencilerin Başarı Durumunu Etkileyen Etmenlerin Okul Yöneticisi, Öğretmen, Veli ve Öğrencilerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yakın Doğu Üniversitesi.

- Bayındır, N., & Yazıcı, A. (2024). Sınıf Öğretmenlerinin Göçmen Öğrenci Algısının Belirlenmesi. *Journal of Sustainable Educational Studies*, 5(4), 167-177.
- Bergut, M., & Atmaca, T. (2024). Göçmen Öğrencilerin Yoğun Olduğu Okullarda Okul ve Sınıf Yönetiminde Karşılaşılan Durumlar. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 121-147.
- Börü, N., & Boyacı, A. (2016). Göçmen Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Ortamlarında Karşılaştıkları Sorunlar: Eskişehir İli Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 11(14), 123-158.
- Demirtaş, Z. S. (2016). İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okula Uyum: Bir Model Testi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dere, İ., & Demirci Dölek, E. (2023). Türkiye’de Göçmen Öğrencilerin Eğitimde Karşılaştıkları Sorunlar. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 108-135.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında Mülteci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar ve Çözüme Dair Önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Ereş, F. (2015). Türkiye’de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi*, 17-30.
- Ergün, N. (2022). Göçmen Öğrencilerin Uyumlarında Temasın Rolü. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(12), 1477-1058.
- Günkör, C. (2018). Göç Olgusunun Eğitim Sistemine Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 1(3), 59-71.
- İşigüzel, B. (2018). Ana dili Türkçe Olmayan Göçmen Toplulukların Eğitim Sistemine Katılımında Türkçe Öğreniminin Önemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalkan, K. (2019). Okul Sosyal Hizmetinin Türkiye’de Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Üsküdar Üniversitesi.

- Karabaş, B. (2018). Suriyeli Göçmen Çocukların Ev Bağlamında Mekanla Olan İlişkileri ve Türkiye'ye Uyum Süreçleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakaya, Ş. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Yaşadıkları Sorunların Okullaşma Süreçlerine Etkisi ve Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Çözüm Önerileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa.
- Khalid, Y. A. (2023). Okul Müdürlerine Göre Mülteci Öğrencilerin Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karabük Üniversitesi.
- Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm. *KAÜ-İİBF Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Koşar, S., & Aslan, F. (2020). İlkokul ve Ortaokula Devam Eden Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarına Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(4), 1799-1831.
- Özer, Y., Komşuoğlu, A., & Ateşok, Z. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37(4), 76-110.
- Parasız, İ., & Bildirici, M. (2002). *Modern Emek Ekonomisi*. Bursa: Ezgi.
- Sarıer, Y. (2020). Türkiye'de Mülteci Öğrencilerin Eğitimi Üzerine Bir Meta-Sentez Çalışması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), s. 80-111.

